

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

***Preporuke za unapređenje
zaštite prava djece
na privatnost
kada su prava
narušena od strane
medija u BiH***

uz potporu

*Preporuke za unapređenje
zaštite prava djece
na privatnost
kada su prava
narušena od strane
medija u BiH*

uz potporu

Save the Children

Banja Luka, studeni 2012

*Mišljenja i stavovi izneseni u ovom izvještaju su stavovi Institucije
ombudsmena za ljudska prava BiH i ne predstavljaju obavezno stav Save the Children*

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
I UVOD	7
II CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	9
III DOSADAŠNJA ISKUSTVA I AKTIVNOSTI OMBUDSMENA U OBLASTI MEDIJSKOG IZVJEŠĆIVANJA O DJECI UOPĆE	10
IV POJEDINAČNI SLUČAJEVI/PREDMETI	13
V PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR U BiH	16
VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA	18
6.1. Praćenje štampanih i online medija	18
6.2. Anketiranje novinara	24
6.3. Aktivnosti, iskustva i mišljenja nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djeteta u Bosni i Hercegovini	31
6.4. Anketiranja stručnjaka koji se bave zaštitom prava djeteta (psihologa/psihologinja i socijalnih radnika/ca)	34
6.5. Radni/konsultativni sastanak sa predstavnicima RAK-a, Vijeća za štampanje u BiH i profesorima/profesoricama žurnalistike/novinarstva	36
VII PREPORUKE	39
7.1. Preporuke medijima	39
7.2. Preporuka Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine	40
ANEKS	41
Konvencija UN o pravima djeteta	41
Ustav Federacije BiH	42
Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine	43
Zakon o javnom informisanju RS, prečišćeni tekst	46
Zakon o Javnom servisu Radio-televizije FBiH	48
Kodeks za tisak i online medije BiH	49
Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija	50
Kodeks o komercijalnim komunikacijama	53
Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS	54
Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta	54

PREDGOVOR

Polazeći od temeljnih načela o ljudskim pravima da su sva ljudska bića slobodna i jednaka u dostojanstvu i ljudskim pravima, uz potpuno uvažavanje svih načela Konvencije UN o pravima djeteta, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine ocijenili su potrebnim da izvrše analizu i procjenu da li mediji u Bosni i Hercegovini krše dječje pravo na privatnost.

U suradnji s organizacijom Save the Children, u okviru projekta "Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece" Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni su izradili analizu s *Preporukama za unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada su prava narušili mediji u Bosni i Hercegovini, posebice djece žrtava seksualnog nasilja*“.

Ombudsmeni su posebice posvećeni činjenici da naša država u što većoj i kvalitetnijoj mjeri provodi jedinstvene odredbe i obvezujuće članke Konvencije UN o pravima djeteta, što društvu u cjelini daje ogromnu nadu za budućnost i stavlja prava djece na samu granicu globalne borbe za ljudska prava. Odrastanje u okruženju u kojem se prava djece poštuju, okruženje u kome se glas djece čuje i uvažava, u kome se poštuje najbolji interes djeteta, dobra je osnova za razvoj djece i za sretno i odgovorne građane koji će zahtijevati ostvarivanje svojih prava, ali istodobno i ispunjavati svoje obveze prema društvu i državi.

Preporuke Ombudsmana rezultat su brojnih aktivnosti vođenih u razdoblju od lipnja do kraja listopada 2012. godine, pri čemu se razgovaralo s predstavnicima nevladinih organizacija, psiholozima/psihologinjama i socijalnim djelatnicima/cama, profesorima/profesoricama s fakulteta žurnalistike/novinarstva s područja cijele Bosne i Hercegovine, predstavnicima Regulatorne agencije za komunikacije BiH, praćeni su tiskani i online mediji u Bosni i Hercegovini, a obavljeno je i anketiranje novinara.

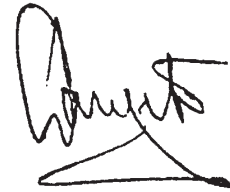
Ombudsmeni posebice zahvaljuju svima koji su na bilo koji način uzeli sudjelovanje u izradi ovoga izvješća, naročito novinarima koji su sudjelovali u anketiranju, kao i gospođi Nadi Uletilović (Zdravo da ste), gospođi Aleksandri Matić-Ostojić (Mediaplan), gospođi Editi Pršić (Fondacija lokalne demokratije), gospođi Jasni Sofović (SOS Dječje selo), gospođi Berini Hamzić (Naša djeca), gospodinu Bojanu Pavloviću (Infohouse), gospođi Dragani Dardić (Helsinški parlament građana), gospodinu Jovanu Radovanoviću (Udruženje porodica sa četvoro i više djece), gospođi Steli Popović (Udruženje porodica sa četvoro i više djece), gospođi Gordani Ilić (Udruženje Menerali), gospođi Zorici Blagojević (Nova generacija), gospođi Mirni Stanković-Luković (Vijeće za štampu BiH), gospođi Sanji Dokić-Mrša (RAK), gospođi Nataši Milić-Jovanović (RAK), doc. dr Ljubomiru Zuberu (Katedra za novinarstvo, Filozofskog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu), doc. dr Iliji Musi (Studijske grupe novinarstva Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru), gospodinu Slobodanu Peševiću (Društvo novinara BiH), te socijalnim djelatnicima/djelatnicama i psiholozima/psihologinjama čija imena nećemo navoditi budući da je njihovo anketiranje bilo anonimno.

Na kraju, Ombudsmani napominju da ovim izvješćem nastoje ukazati, svima koji se bave ovom tematikom, na potrebu zaštite prava na privatnost djece, koje je uvijek iznad prava javnosti na informaciju, bez namjere da analiziraju rad bilo koje medijske kuće u BiH pojedinačno.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine

Nives Jukić

Ljubomir Sandić

Jasminka Džumhur

I UVOD

Odjel za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmana za ljudska prava BiH počeo je s radom 01.06.2009. godine. Od osnutka do danas nerijetko u svome radu i u radu sa strankama susrećemo se s problemima u svezi s medijskim izvješćivanjem o djeci i žalbama na način takvog izvješćivanja, bilo da se radi o djeci žrtvama nekog oblika nasilja ili zlostavljanja ili o djeci počiniteljima kaznenih djela.

Medijima treba priznati važnost i mogućnost utjecaja, kako na djecu, tako i na odrasle, i prilikom izrade ove analize nastojali smo ukazati i na sve pozitivne aspekte i doprinos medija u Bosni i Hercegovini u promoviranju i zaštiti prava djeteta. Naime, nikako ne treba zaboraviti ili osporiti doprinos medija i posebice javno otvaranje mnogih pitanja, problema koji bi ostali daleko izvan dometa zakona i javnosti da ih se upravo mediji nisu dotakli, iznijeli i prozvali odgovorne. S druge strane, svjedoci smo brojnih slučajeva nepoštivanja prava djece i njihovog dostojanstva.

Kakva je slika djece u medijima danas? Na to pitanje nema jednostavnog odgovora. Međutim, svjesni toga da mediji imaju nesumnjivo ogroman utjecaj na formiranje javnog mnijenja i da mogu sudjelovati u postavljanju standarda zaštite djece i njihovih prava, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine urađenom analizom žele ukazati na značaj medija, ali i na činjenicu da je još važnije kako mediji koriste taj svoj utjecaj. Također, žele ukazati da se uz medije neminovno vežu različiti aspekti dječjeg života, od zaštite i kršenja prava na privatnost, sudjelovanja djece u kreiranju medija do prisustva potencijalno štetnih sadržaja.

Prilikom izrade podneska/izvješća Ombudsmana o primjeni Konvencije o pravima djece u Bosni i Hercegovini koji je podnesen i prezentiran UN Komitetu za prava djeteta, jasno je utvrđeno da pravo djeteta na privatnost ugrožavaju i krše mediji. U pitanju je pravo koje je značajno kao i sva ostala prava propisana Konvencijom o pravima djeteta. Kršenje ovoga prava bila je tema brojnih rasprava, a vrlo često stručnjaci ističu nedostatak pozitivnih sadržaja za djecu u medijima, za koje kažu da snažnije utječu na njih nego oni negativni. Vrlo se rijetko o djeci piše/govori kao o subjektima, nositeljima prava, kao što su pravo na sudjelovanje/participaciju i izražavanje vlastitog mišljenja, a češće o ugroženosti pojedine djece i potrebi da se zaštite.

Postoji želja i namjera Ombudsmana da se stvari i odnosi promijene u korist djece, te se pokušavaju pronaći načini da se ukaže na značaj prava djece u medijima, s ciljem da se bolje sagleda ugrožavanje prava djeteta u medijima, kao i to da se stručna i šira javnost, posebice novinarska profesija, ali i roditelji, upoznaju sa stvarnim razmjerama toga problema i spoznaju važnost zaštite prava djeteta.

Često se djeca u medijima prikazuju na senzacionalistički način, naročito kada se izvješćuje o događajima u koje su uključena kao žrtve. Pritom se nepotrebno iznose obiteljske prilike, podaci o zdravstvenom stanju ili se daju nestručne procjene karaktera i ponašanja, što izravno šteti razvoju djeteta. Uz to se često zapaža i nemaran i neodgovoran odnos novinara i urednika prema obvezi zaštite identiteta djeteta. Bez razmišljanja o negativnim posljedicama medijskog izlaganja, objavljuje se puno ime i prezime, te slika djeteta ili se njegov identitet otkriva tako što se objavi puno ime i prezime njegovih roditelja, braće, sestara i naselja u kojem živi. Novinari svoje ponašanje

pravdaju interesom javnosti pri čemu zanemaruju da pravo javnosti na informaciju ne može biti iznad prava na zaštitu privatnosti djeteta. Neprimjereno izlaganje u medijima može dodatno uznemiriti djecu i negativno utjecati na njihov razvoj, podstaći neželjene reakcije okoline, učiniti njihovu intimu dostupnom svima, izložiti ih traumatizirajućem vrednovanju, neprijatnim komentarima, a možda i ugroziti njihovu sigurnost. Nove rizike i odgovornosti u zaštiti privatnosti djece donosi i internet. Internet stranice, forumi, blogovi i drugi oblici javno dostupne elektronske komunikacije sve se češće pojavljuju kao novi načini ugrožavanja privatnosti i drugih prava djece. Oni postaju novi mediji putem kojih se iznose osobni podaci, objavljuju fotografije i otkriva intima djece, a često se na taj način izlaže riziku od elektronskog i drugog zlostavljanja.

Različiti su psihološki mehanizmi i procesi podstaknuti medijskim izvješćivanjem o djetetu. Izvješćivanje utječe na djetetovu sliku o sebi (samopoimanje i samopoštivanje), kognitivne procese (percepciju samog sebe, doživljaj vlastite kompetentnosti, lokuskontrola i atribucijski stil), na količinu stresa, te socijalne posljedice kao što su izolacija i stigmatizacija od vršnjaka ili odraslih iz djetetove okoline. Jedna od reakcija djeteta na izvješćivanje koje nije usmjereno njegovim uspjesima i postignućima je da dijete samo sebe percipira kao nekompetentno i tako razvija negativnu sliku o sebi. Ovako promijenjena slika o sebi može biti naročito rizična u doba adolescencije kad su razvojne krize specifično povezane s krizom identiteta. Na pitanje je li otkrivanje identiteta stresno iskustvo za dijete, odgovor može biti u činjenici da za neku djecu ozbiljan izvor stresa može biti i stigmatizacija zbog neke njihove tjelesne, rasne, vjerske, nacionalne ili neke druge karakteristike.

Izrada ove analize s **Preporukama za unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada su prava narušili mediji u BiH**, posebice djece žrtava seksualnog nasilja, ima za cilj da se identificiraju uzroci i razlozi čestih kršenja prava djece na privatnost od strane medija, posebice nedostaci u zakonodavnom/pravnom sustavu i nepostojanje odgovarajućih mehanizama za sankcioniranje medija zbog kršenja prava djeteta, s prijedlozima za poduzimanje odgovarajućih mjera za zaštitu prava djece na privatnost.

Je li Institucija ombudsmana u tome i uspjela, svakako, glede toga u što skorije vrijeme očekujemo povratne informacije od mjerodavnih tijela, roditelja, djece, ali i od novinara u Bosni i Hercegovini.

II CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Opći cilj istraživanja o stanju medijskog kršenja prava djece na privatnost u BiH bilo je utvrđivanje krše li to pravo mediji u BiH i u kojoj mjeri.

Istraživanjem sa specifičnim ciljevima nastojali smo utvrditi način izvješćivanja o djeci u medijima uopće, s posebnim osvrtom na izvješćivanje o djeci, žrtvama seksualnog zlostavljanja, razinu znanja predstavnika medija o Konvenciji o pravima djeteta i kodeksu novinara, kao i u kojoj mjeri je nevladin sektor aktivan i upoznat sa stanjem u ovoj oblasti, te ispitati mišljenje stručnjaka/profesionalaca.

Prilikom realizacije cjelokupnog projekta, u obzir su uzeti raspoloživi izvori međunarodnih i regionalnih istraživanja i studija o ovoj temi, podaci mjerodavnih institucija (Vijeća za štampu u BiH, RAK), kao i iskustva i znanja domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija i profesionalaca/stručnjaka zaposlenih u centrima za socijalnu skrb ili u drugim ustanovama socijalne skrbi. Osim navedenih, u cjelokupno istraživanje bili su uključeni i predstavnici akademske zajednice, stručnjaci s fakulteta žurnalistike/novinarstva.

Analiza sadržaja tekstova i izvješćivanja o djeci najčitanijih tiskanih, elektronskih i online medija u BiH rađena je u razdoblju od 11. lipnja do 11. srpnja 2012. godine. Metodom izravnoga anonimnog anketiranja ispitivani su novinari tiskanih, elektronskih i online medija u BiH. Na ovaj su način dobiveni podaci o njihovim stavovima u svezi s izvješćivanjem o djeci, te njihovoj upoznatosti s Konvencijom i načinom izvješćivanja. S predstavnicima nevladinih organizacija radilo se u fokus skupinama (dvije fokus skupine, Sarajevo i Banjaluka), dok je osoblje Odjela za praćenje prava djece, u radu sa stručnjacima koji se bave zaštitom prava djece, koristilo kvalitativnu metodu istraživanja polustrukturalnog intervjua. S predstavnicima Vijeća za štampu, RAK-a i profesorima održan je konzultacijski/radni sastanak.

III DOSADAŠNJA ISKUSTVA I AKTIVNOSTI OMBUDSMENA U OBLASTI MEDIJSKOG IZVJEŠĆIVANJA O DJECI UOPĆE

Institucija ombudsmana je tijekom 2009. godine realizirala projekt, u kojem su tijekom dva mjeseca praćeni i analizirani medijski sadržaji pisanih i elektronskih medija o pitanjima značajnim i važnim za djecu.

Rezultati ovoga monitoringa i analize ukazivali su na to da elektronski mediji u Bosni i Hercegovini, odnosno televizijske postaje u BiH posvećuju dužnu pozornost djeci i dječjim pravima i potrebama samo kroz skromnu formu obrazovnih i zabavnih sadržaja u tzv. obrazovnim i dječjim cjelinama u programu. U najdominantnijem, informativnom dijelu programa ova populacija stanovništva, nažalost, ima prostor uglavnom samo u rubrikama "crne kronike". Događaji u kojima su "glavni junaci" djeca rijetko imaju prostor u informativnim emisijama, odnosno Dnevniciima i Vijestima u programima televizijskih postaja. Sve je to proizlazilo iz monitoringa izvješćivanja u, poglavito, najutjecajnijem informativnom programu šest najznačajnijih televizijskih stanica u BiH.

Iz informativnih emisija (Vijesti, Dnevnik) da se zaključiti da djeca imaju medijski prostor uglavnom u rubrikama crnih kronika i tada u prvim minutama emisija, te su u analizi izneseni konkretni primjeri takvog izvješćivanja. Opet se radilo o pričama o djeci uglavnom u informativnom programu koje dominiraju, bez pokušaja televizijskih novinara da dalje istražuju, ukazuju na problem i mogućnosti njegovog rješenja. Tako, primjerice, medij samo konstatira: "Ovaj slučaj upozorava da je izostala briga mjerodavnih institucija" i na tome se priča o problemu završava. Nerijetko se pred televizijskim kamerama otkriva identitet maloljetne djece, a, osim na javnim servisima, objavljuju se i snimci maloljetnika čija su prava ugrožena.

Najdrastičniji primjer iz toga razdoblja odnosio se na slučaj jedne obitelji, koja je četiri dana protestirala pred zgradom državnih institucija BiH, spavajući na travi ispod improviziranog šatora. U pitanju je obitelj sa desetero djece, koja se izdržava sa 230 KM. U ovom slučaju, i pored upozorenja mjerodavnih službi za socijalnu skrb i mjerodavnih u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, mediji su opravdali očevu zlouporabu vlastite djece, od kojih jedno boluje od leukemije, drugo od epilepsije. Nitko od predstavnika medija na to nije upozorio, čak su se pojedini mediji uključili u akciju, pozivajući građane da pomognu materijalno i moralno nesretnu obitelj, koja traži "zaštitu svojih prava". U svojim izvješćima i komentarima, podržavajući oca koji je na ulicu doveo djecu da "traže svoja prava", uključili su svoje najistaknutije urednike koji su se na neizravan način angažirali u manipuliranju bolesnom djecom, snimanju dječjih lica i izjavama u kojima su nesretni mališani trebali osigurati ocu povratak na posao koji je prije toga privremeno izgubio. Ombudsmeni postavljaju pitanje jesu li se predstavnici medija, nakon proteka izvjesnog vremena, pozabavili problemima iste te obitelji, jesu li kasnije provjerili na koji način sada "štite i ostvaruju svoja prava".

Najčešće korištene novinarske forme u TV priložima su klasična izvješća i kratke vijesti, nakon čije objave reporteri ne pokušavaju istražiti problem i u kontinuitetu pratiti priče.

Generalni zaključak monitoringa Institucije ombudsmana iz 2009. godine jeste da se elektronski mediji, odnosno najmoćniji - televizija bavi djecom i pravima djeteta na razini vijesti, uglavnom samo u slučajevima incidenata, ubojstava, ranjavanja i dramatičnih situacija vijesti i izvješća o djeci imaju prostor u televizijskim informativnim sadržajima.

Djeca su "glavni junaci" samo u crnim kronikama u programima najrelevantnijih televizijskih postaja u zemlji, čiji signal može pratiti najveći broj stanovništva u BiH. Dobre i pozitivne stvari, akcije i humanitarne aktivnosti najčešće nemaju prostora u televizijskim sadržajima za djecu. Uloga televizije kao medija u promoviranju prava djece, istraživanju osnovnih problema s kojima se susreću u školovanju, delinkvencije, fizičkog i seksualnog zlostavljanja, iskorištavanja, narkomanije i alkoholizma marginalna je i u većini slučajeva tek naslonjena na određenu vijest o skandalu, slučaju koji šokira ili uznemiruje javnost, nerijetko bez inventivnosti i profesionalnog odnosa.

S rezultatima analize iz 2009. godine, Institucija ombudsmana upoznala je relevantne medijske kuće, ali i predstavnike mjerodavnih tijela (Parlament BiH, Predsjedništvo BiH, parlamente entiteta), putem godišnjih izvješća o aktivnostima Institucije ombudsmana za 2009. godinu. Imajući u vidu mjerodavnost i mandat Institucije ombudsmana, Ombudsmani ponovno i kroz ovu analizu žele ukazati na problematiku u ovoj oblasti i inicirati promjene.

Podsjećamo, Ombudsmani su 2009. godine izvršili Analizu usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom UN o pravima djeteta, uvažavajući preporuke UN Komiteta za prava djeteta upućene državi. U dokumentu pod istim nazivom Ombudsmani su iskazali svoje mišljenje da su mjerodavne vlasti u BiH poduzele određene aktivnosti u cilju zaštite privatnosti djeteta, posebice u kaznenom i parničnom postupku, ali još nije dovoljno učinjeno u oblasti zaštite prava na privatnost djeteta kroz medije. Potreba za senzacionalističkim pisanjem medija, uz izostanak strogog kontrolnog mehanizma, u značajnoj mjeri doprinosi održanju ovakvog stanja. Nesumnjivo su značajna nastojanja Regulatorne agencije za komunikacije i Vijeća za štampu u BiH da djeluju u ovom segmentu, ali reakcija ovih institucija desi se uvijek nakon što se već naruši privatnost djeteta, a sankcije za prekršitelje iznimno su blage, tako da nemaju preventivni karakter u smislu da se više ne ponove.

Tijekom 2011. godine Ombudsmani su prvi put uputili izvješće/podnesak o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta, UN Komitetu za prava djeteta, za razdoblje od osnivanja Odjela za praćenje prava djece do kraja 2011. godine. Izvješće je urađeno u suradnji i konzultacijama s relevantnim nevladinim organizacijama iz oblasti zaštite prava djeteta u BiH, na što su Ombudsmani posebice ponosni. Prilikom održavanja konzultativnih sastanaka s predstavnicima nevladinih organizacija, jasno je zauzet stav da pravo djeteta na privatnost u BiH krše mediji. Podnesak je i prezentiran članovima Komiteta u mjesecu veljači 2012. godine, zajedno s predstavnicima nevladinih organizacija i UNICEF-a u BiH. Jedan od prijedloga Ombudsmana, između ostaloga, jeste da Komitet državi preporuči da stvori odgovorajući pravni i zakonodavni okvir u slučajevima izvješćivanja o djeci i u slučajevima kada se u oglašavanju i reklamiranju pojavljuju djeca, bez obzira radi li se o učiniteljima kaznenih djela ili o žrtvama kaznenih djela ili drugih oblika zlostavljanja, kako bi se osigurao veći stupanj zaštite njihovih prava na privatnost i sankcioniralo ponašanje i postupanje medija na štetu djece.

Također, putem svoje web stranice Ombudsmani, priopćenjima za javnost, pozivaju medije da štite prava djece na privatnost i da uvijek imaju u vidu najbolji interes djeteta. Konkretno u ovoj godini, Ombudsmani su priopćenjem od 06.02.2012. godine izrazili zabrinutost, jer se ne poduzimaju dovoljno učinkovite mjere u cilju zaštite identiteta djece u medijima u slučajevima kada su ona žrtve seksualnog iskorištavanja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja. Ovakvim postupanjem mediji propuštaju postupiti sukladno članku 3. Konvencije o pravima djeteta kojim je utvrđena obveza zaštite najboljeg interesa djece, a što kao krajnji rezultat ima utjecaj na očuvanje digniteta i osobnosti djeteta. Iako se u javnosti u većini slučajeva ne iznosi puno ime djeteta, već samo inicijali, nerijetko se posredno otkriva njegov identitet iznošenjem drugih podataka koji ga opisuju, svrstavaju ili obilježavaju, čime se zadire u privatni život djeteta, napadaju dječji ugled i dječja čast. Ombudsmani su ponovo ukazali na značaj i ulogu medija u zaštiti djece, posebice prilikom izvješćivanja o slučajevima u kojima su djeca žrtve. Stoga su pozvali medije da prilikom izvješćivanja to čine s dužnom pozornošću i oprezom, te da odgovorno sagledaju koje sve eventualne posljedice za dijete ili njegovu obitelj može izazvati neprofesionalno izvješćivanje o djeci. Obvezatno se moraju poštivati dostojanstvo i pravo svakog djeteta, uvažavati pravo na privatnost i zaštititi identitet djeteta, bez obzira je li u pitanju dijete koje je počinitelj ili je žrtva kaznenog djela, ili možda dijete koje se nalazi u stanju teške socijalne potrebe.

IV POJEDINAČNI SLUČAJEVI/PREDMETI

Instituciji ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine obratilo se tijelo starateljstva s područja jedne male općine, izražavajući zabrinutost za odnos medija pri izvješćivanju o seksualnom zlostavljanju maloljetne djevojčice na teritoriju te općine. Putem tiskanih medija široj javnosti postao je poznat slučaj nasilja u obitelji i to rodoskrnavljenja oca nad maloljetnom kćerkom, koje je trajalo dvije godine. U navedenom slučaju, kako su naveli, odmah po saznanju, reagiralo se i poduzete su sve potrebne radnje i mjere sukladno zakonu i raspoloživim mogućnostima. Međutim, pomno prateći različite pisane medije i tekstove, primijećeno je da se objavljuje niz osjetljivih podataka, od kojih su većina netočni, a pritom djeluju štetno, posebice u konkretnom slučaju, jer je žrtva dijete, informatički pismeno, tako da je putem portala nailazilo na tekstove koji su vezani uz ovaj nemili događaj. Ako mediji objavljuju mjesto u kojem se to desilo, ako navode ime počinitelja ili svejedno, inicijale, uzrast, to je sasvim dovoljno da se naruši zaštita identiteta i interes maloljetne osobe, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da se radi o malim sredinama gdje gotovo nije moguće sačuvati anonimnost. U konkretnom slučaju, pisani su mediji dobijanjem informacija iz različitih izvora, kao i "kalemljenjem" netočnih informacija prouzrokovali dodatan stres maloljetnoj žrtvi seksualnog nasilja, što je dovelo u opasnost mnoge započete aktivnosti u pravcu saniranja posljedica nastalih višegodišnjim nasiljem nad djetetom. Ovakav oblik slobode pisanih medija iznošenja podataka, bez obzira na dobijeni izvor informacija, izravno izaziva sekundarnu viktimizaciju žrtve i ima karakter senzacionalističkog pristupa, a ne zaštite interesa djeteta! Institucija ombudsmana je u konkretnom slučaju upoznala mjerodavno tijelo starateljstva s činjenicom da će se rješavanju ovoga problema posvetiti pozornost u budućem razdoblju, da je prijedlog za intervenciju ozbiljno uvažen, te da je procijenjeno kako je vrijedan daljnjeg interveniranja Ombudsmana.

Vrlo često Institucija ombudsmana strankama pruža pravne savjete u svezi s ostvarivanjem prava zaštite djeteta na privatnost, kada su to pravo narušili mediji. Dakle, radi se o slučajevima kada su prava već prekršena, pa se kroz svakodnevni rad uočila potreba da se identificiraju problemi i uzroci kršenja prava, kako bi se u budućnosti u što manjoj mjeri dešavali primjeri ekstremnih kršenja prava djece na privatnost. Pored toga, ovaj problem zaslužuje pozornost i reakciju odgovornih tijela, zbog teških posljedica na psihofizički razvoj djeteta. Najčešće se roditelji djece obraćaju putem telefona, zahtijevajući pravni savjet i pomoć, pitanjima putem elektronske pošte ili dolaskom u kancelarije/urede Institucije ombudsmana u Banjaluci, Sarajevu, Brčkom, Mostaru i Livnu, a određeni broj žalbi i predmeta registriran je i u drugim odjelima pri Instituciji ombudsmana.

Institucija ombudsmana je, također, po žalbi jedne udruge, provela postupak istraživanja zbog pisanja jednog internet portala. Problem se odnosio na prosjačenje, a predmet je bio registriran u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije (Ž-BL-06-610/11). Naime, na internet portalu javno su se iznosili rasistički stavovi upućeni romskom narodu, posebice djeci. Među komentarima posjetitelja bio je veliki broj huškačkih i rasističkih izjava, tipa: "Policijo, uhitite Cigane", "ukloniti sa ulice", "neće taj nikada raditi", "treba ih policija potrpiti u kombi", "nabiti ga nogom", te drugih sličnih izjava neprimjerenog sadržaja koji nedvosmisleno ukazuju na mržnju i animozitet prema ovoj nacionalnoj manjini, odnosno kršenje načela jednakog postupanja ili zabrane diskriminacije.

Imajući u vidu navedene odredbe Zakona o zabrani diskriminacije BiH¹, Ombudsmeni su uredniku internet portala preporučili (P-15/12) da bez odgađanja naloži administratoru internet foruma da s istog ukloni spomenuti tekst ili izvrši cenzuru u dijelu koji se odnosi na diskriminirajuće stavove prema djeci, kao i da ukloni komentare koji pozivaju na nasilje prema romskoj djeci. Postupljeno je po preporuci Ombudsmana.

Instituciji ombudsmana obratila se majka djeteta-počinitelja kaznenog djela, izražavajući nezadovoljstvo zbog načina izvješćivanja medija o izvršenju kaznenog djela, te iznošenja netočnih informacija, što se zaista protekom nekog vremena i ispostavilo. Međutim, šteta je već pričinjena i eventualno objavljivanje informacije, nakon izvjesnog vremena, poput vrste demantija ili slično, nema pozitivnog učinka na stvaranje realne slike o čitavom događaju. Molbe roditelja, osim pružanja pravnih savjeta, bile su usmjerene u smislu da se eventualno u budućnosti nešto promijeni nabolje, da se učinkovitije sankcioniraju pojedini mediji, kako bi se izbjegle pogreške u budućnosti i slično.

Ombudsmeni i osoblje Odjela bili su često svjedoci da se roditelji djece sa smetnjama u psihofizičkom razvoju/posebnim potrebama ili obitelji u stanjima socijalne potrebe obraćaju medijima, cijeneći da će prozvati odgovorne i na taj način barem kratkoročno riješiti problem. Upravo u takvim situacijama dolazimo do slike djeteta u medijima u BiH, odnosno do stereotipa i predrasuda "*jadna djeca*". Primjerice, slučaj kada je roditelj dječaka u invalidskim kolicima, koji se pojavio u više tiskanih i elektronskih medija, isposlovao da se za školu koju pohađa njegovo dijete osigura posebna rampa pomoću koje se nesmetano može popeti na drugi sprat. Ombudsmeni konstatiraju, bez obzira na motive roditelja, da se u takvim slučajevima narušavaju prava djeteta na privatnost. Dakle, veoma često upravo novinari, koji ukazuju na kršenje prava djeteta, i sami, s druge strane, krše prava.

Pored stereotipa "*jadnog djeteta*", susrećemo se i sa slikom "*groznog djeteta*", dakle, počinitelj nasilja, bezobziran, neodgojen, opasan za drugu djecu i društvo. U jednom slučaju, prilikom obraćanja roditelja za pomoć Ombudsmana, novinari su još više "*oblatili dijete*", koje je nesporno osumnjičeno i kasnije optuženo za kazneno djelo izazivanja opće opasnosti, jer je dijete vlasnika poznatog poduzeća. U ovome slučaju, nije objavljen identitet djeteta, ali je decidno navedeno tko mu je roditelj i čime se bavi.

I nezaobilazno, potrebno je navesti da se također susrećemo s tzv. "*skupom i lijepom djecom*", odnosno ljupkom djecom iz reklama, koja će čitatelje i gledatelje podstaknuti na kupovinu, što prema ocjeni Ombudsmana, nažalost, predstavlja iskorištavanje djece u oglašavanju i reklamiranju. Ovaj problem dalje može dovesti do izlaganja djeteta potencijalno štetnim medijskim sadržajima.

Ombudsmeni se koriste prilikom da iskažu i nekoliko primjera iz svoje prakse koje su, zahvaljujući medijima, riješila mjerodavna tijela, poglavito zbog osude javnosti.

Do saznanja o problemima djeteta sa smetnjama u psihofizičkom razvoju/posebnim potrebama Institucija ombudsmana dolazi putem jednog tiskanog medija. Osoblje odjela je u više navrata kontaktiralo s upravom škole, a obavljen je i posjet školi i tom prilikom razgovorano je s djevojčicom i njezinom majkom. Dijete je uključeno u redovitu nastavu i, prema ocjeni Ombudsmana, u ovoj maloj područnoj školi inkluzija je u potpunosti "*zaživjela*" i nastavno stručno osoblje čini sve da dijete uspješno pohađa nastavu. Primjerice, uz pomoć donatorskih sredstava napravljen je poseban

¹ Službeni glasnik BiH, broj 59/09

toalet za dijete, rampa za stube, dijete uvijek u prizemlju pohađa nastavu itd. Nakon utvrđenog činjeničnog stanja, kada je, između ostalog, utvrđeno da dijete ima i uživa prava iz oblasti socijalne skrbi i dječje zaštite, Institucija ombudsmana ostvarila je suradnju s mjerodavnim Fondom zdravstvenog osiguranja, kao i sa Savezom paraplegičara, te je djetetu zajedno s majkom odobreno banjsko liječenje u trajanju od dvadeset i jedan dan potpuno besplatno. Posredstvom Saveza paraplegičara dijete je dobilo i nova invalidska kolica. Sve je ovo urađeno kako bi se osigurao veći stupanj prava djeteta na zdravstvenu zaštitu i kvalitetnija zdravstvena usluga. Isti tiskani medij objavio je sve povratne informacije, što je doista za svaku pohvalu.

Bilo je uistinu primjera kada su mediji utjecali da mjerodavne institucije budu upoznate s ekstremnim slučajevima kršenja prava djece, poput fizičkog kažnjavanja. Naime, prema pisanju jednog tiskanog medija, u jednoj ruralnoj i konzervativnoj sredini, dvoje djece trpjelo je dugogodišnje fizičko nasilje koje su činili otac i maćeha. Nasilničko ponašanje jednom je prigodom sankcionirano prekršajno i na tome se i završilo. Zbog pisanja medija, Institucija ombudsmana, ali i sva druga mjerodavna tijela-tužiteljstvo i tijelo starateljstva uključili su se u zaštitu prava djece, što je odmah rezultiralo smještanjem djece u ustanovu socijalne skrbi i određivanjem pritvora protiv osumnjičenih osoba.

V PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR U BiH

Za razumijevanje postojećih institucionalnih rješenja potrebno je napomenuti da u Bosni i Hercegovini postoji Vijeće za štampu, kao samoregulacijsko tijelo za tiskane i online medije, kao i Regulatorna agencija za komunikacije BiH.

Vijeće za štampu u BiH je, kako je predviđeno člankom 3. Statuta, "nevladina, nepolitička i neprofitna organizacija koja, po načelu slobodnog i dragovoljnog pristupanja članstvu Udruge, okuplja svoje članove radi ostvarivanja ciljeva i djelatnosti utvrđenih Statutom". Vijeće posreduje kao medijator između nezadovoljnih čitatelja i tiskanih i online medija, nadgleda primjenu Kodeksa za tisak i online medije BiH, unapređuje profesionalne standarde u tisku i online medijima, štiti javnost od neprofesionalnog i manipulatorskog novinarskog izvješćivanja, a s druge strane štiti medije od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informiranja i slobodu medija. Vijeće čine Udruženje bh. novinara, Društvo novinara BiH, Udruga hrvatskih novinara u BiH i Udruženje novinara RS.

Regulatorna agencija za komunikacije BiH mjerodavna je za reguliranje emitterskih i javnih telekomunikacijskih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definiranje osnovnih uvjeta za osiguravanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava, kao i za planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra. Osim toga, RAK je s Vijećem ministara BiH mjerodavan za zaštitu autorskih i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i osobnih podataka i privatnosti.

Kada je u pitanju zakonodavni/pravni okvir, Ombudsmani su mišljenja da je oblast elektronskih medija u odnosu na ostale medije uređena, posebice donošenjem podzakonskih akata koji su stupili na snagu početkom ove, 2012. godine. Na temelju Zakona o komunikacijama, RAK krajem 2011. godine donosi i dva kodeksa koja se primjenjuju od početka 2012. godine, i to: Kodeks o audio-vizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija i Kodeks o komercijalnim komunikacijama. Kodeks o audio-vizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija člancima 19. i 21. određuje način sudjelovanja maloljetnika u sadržajima pružatelja medijskih usluga, kao i raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika. Također, članak 6. Kodeksa o komercijalnim komunikacijama propisuje odnos komercijalnog programa i samih maloljetnika, a mišljenje je Ombudsmana da je donošenjem ovoga podzakonskog propisa u značajnoj mjeri unaprijeđena zaštita djece u pogledu oglašavanja u komercijalne svrhe. I pored postojanja zadovoljavajućeg zakonodavnog/pravnog okvira, nažalost, Ombudsmani konstatiraju da se i dalje krše prava djece na privatnost u elektronskim medijima. Na tu činjenicu ukazuju i obraćanja nevladinih organizacija, stranaka, roditelja uglavnom, ali i predstavnika mjerodavnih institucija, Instituciji ombudsmana. Zbog toga, Ombudsmani se koriste i ovom prigodom da upoznaju javnost o postojanju mehanizama zaštite kada elektronski mediji povrijede ili ugroze pravo na privatnost.

Kada su u pitanju tiskani i online mediji, u Bosni i Hercegovini postoji Kodeks za tisak i online medije koji je moralno obvezujući za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih

izdanja. Kodeks propisuje da su novinari dužni krajnje obazrivo postupati, poštujući dobre običaje i Konvenciju UN o pravima djeteta, dužni su zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je isključena javnost, novinari ne smiju intervjuirati ni fotografirati djecu mlađu od 15 godina, pitanjima koja se odnose na obitelj djeteta, bez nazočnosti ili bez dozvole roditelja ili staratelja. Kodeks propisuje da novinari smiju oprezno i s odgovornošću identificirati djecu mlađu od 15 godina, u slučajevima kada su žrtve kaznenih djela.

Prilikom izrade ovoga izvješća uočeni su nedostaci u kontroli nad radom tiskanih i online medija. Razlozi tomu su da je Vijeće za štampu u BiH nevladina organizacija, bez mogućnosti izricanja odgovarajućih sankcija, a sam Kodeks za tisak i online medije samo je moralno obvezujući.

Minimalni međunarodni standard koji je država dužna osigurati u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta uopće određen je Konvencijom UN o pravima djeteta. Konvencija u člancima 13, 16, 17. i 40, između ostaloga, propisuje i da djeca imaju pravo na slobodu izražavanja, a što podrazumijeva i da traže, primaju i daju informacije i ideje svih vrsta, da nijedno dijete neće biti podvrgnuto proizvoljnom ili nezakonitom uplitanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje. Države bi trebale priznati značajnu funkciju masovnih medija i jamčiti djeci pristup informacijama i materijalima iz različitih domaćih i međunarodnih izvora, naročito onih koji imaju za cilj unapređenje djetetove društvene, duhovne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja.

Člankom 40. stavak 2b VII. Konvencije propisano je da će država priznati pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo ili je optuženo za kršenje kaznenog zakona, da se prema njemu postupa sukladno promicanju djetetovog osjećanja, dostojanstva i vrijednosti koji osnažuje dječje poštovanje prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih i koji, pritom, uzima u obzir dječju dob i poželjnost dječje reintegracije, kao i dječje preuzimanje konstruktivne uloge u društvu. U tom cilju, države potpisnice posebice će osigurati da će svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo da je prekršilo kazneni zakon imati u najmanju ruku jamstva da će njegov privatni život biti poštivan u svim dijelovima postupka.

Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku u Republici Srpskoj i Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u Brčko Distriktu BiH, u članku 7. propisuju da se pravo na privatnost maloljetnog učinitelja kaznenog djela mora poštivati u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objavljivati podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika. Do objavljivanja ovoga izvješća, ovaj zakon u FBiH još uvijek nije na snazi.

Veoma je važno naglasiti da su i pojedini novinari i stručnjaci iz ove oblasti ukazali na postojanje i važnost UNICEF-ovih Etičkih smjernica - načela etičkog izvješćivanja o djeci.

Zakoni kojima se uređuje javno informiranje na području Bosne i Hercegovine postoje samo na prostoru Republike Srpske, a u Federaciji Bosne i Hercegovine ti su zakoni doneseni samo za područje Tuzlanskog i Zeničko-dobojskog kantona.

Svi navedeni zakoni, kodeksi (podzakonski akti), Konvencija po numeraciji članaka dati su u Dodatku ovoga izvješća.

VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA

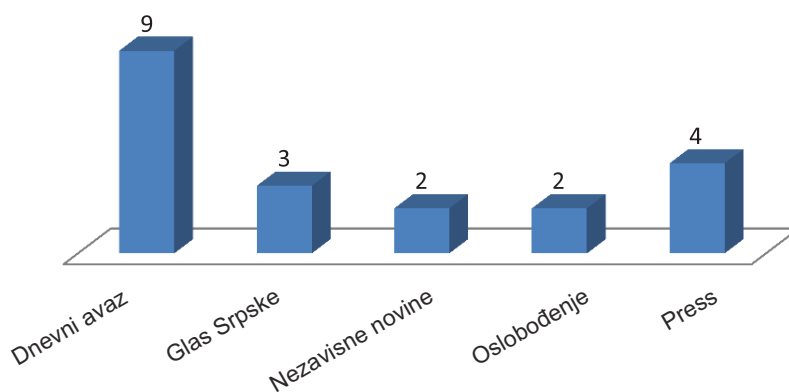
Kao što se može vidjeti iz prikazanih grafikona i dobijenih rezultata, mediji u velikoj mjeri narušavaju pravo na privatnost djece, naročito djece žrtava seksualnog nasilja. Veliki broj tekstova, 46% (grafikon 3) objavljuje se na naslovnoj stranici što jasno ukazuje na senzacionalizam u samom izvješćivanju. Posebice je zabrinjavajuća činjenica da se čak u 41% slučajeva objavljuje puno ime i prezime djeteta (grafikon 5), u 41% slučajeva dođe do objavljivanja imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine djeteta (grafikon 11), u 59% slučajeva objavi se ime naselja u kome dijete živi (grafikon 8), kao i slika samog djeteta koja se objavi u 28% slučajeva (grafikon 7). Iz ovih podataka vrlo lako se može utvrditi identitet djeteta žrtve neke vrste nasilja, naročito djece žrtava seksualnog nasilja, što predstavlja vrlo traumatično iskustvo za dijete i obitelj, a o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku izvješća. Također, ovom doprinosi i činjenica da je u 79% slučajeva na internet portalima posjetiteljima tih portala ostavljena mogućnost da komentiraju članke, a što naročito povećava rizik otkrivanja identiteta djece i iznošenja različitih priča i komentara osoba koje poznaju obitelj žrtve, ili širenja neistinitih priča.

Većina je novinara odgovorila da je potrebno zaštititi identitet djeteta, zatim da treba poštivati pravo na privatnost djece, da je zabranjeno objavljivanje fotografije djece i da svako izvješćivanje zahtijeva pristanak roditelja, kao i da se objavljivanje vrši prikladno uzrastu djeteta.

6.1. Praćenje tiskanih i online medija

Praćenje tiskanih i online medija vršeno je u razdoblju od 11. lipnja do 11. srpnja 2012. godine, s tim da je potrebno napomenuti da se nisu pratili elektronski mediji.

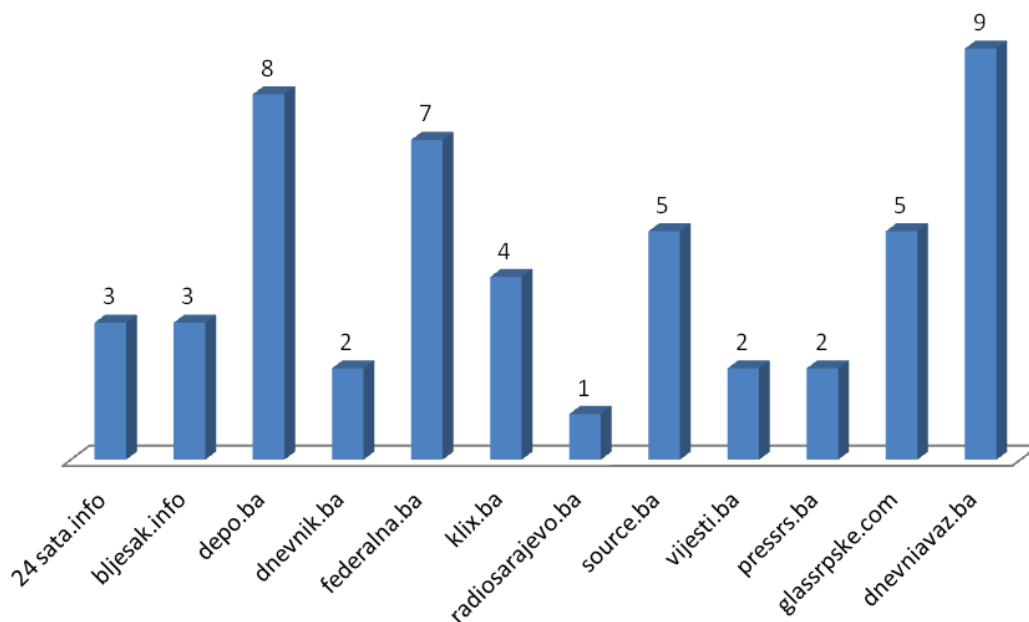
Broj tekstova objavljenih u novinama Dnevni avaz, Glas Srpske, Nezavisne novine, Oslobođenje i Press prikazan je u grafikonu broj 1:

Grafikon broj 1

Kao što se može vidjeti iz grafikona 1, najveći broj tekstova o djeci objavio je Dnevni avaz. Iako se na temelju ovih podataka ne može zaključiti je li u konkretnom slučaju narušena privatnost djeteta, rezultati upućuju na to da bi Dnevni avaz, budući da se u odnosu na druge tiskane medije intenzivnije bavi ovom tematikom, trebao obratiti naročitu pozornost o samom načinu izvješćivanja o ovoj kategoriji.

Broj tekstova objavljenih na internet portalima koji su praćeni u razdoblju od 11.06. do 11.07.2012. godine prikazan je grafikonom broj 2:

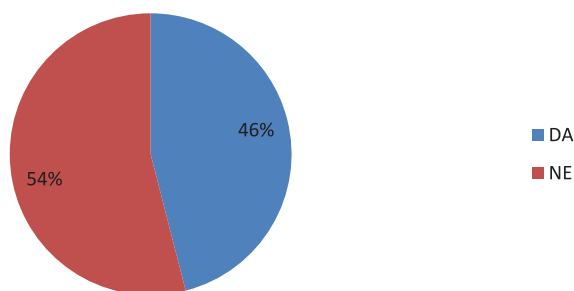

Grafikon broj 2

Iz grafikona 2 primjetno je da portal dneviavaz.ba objavljuje najviše tekstova o djeci, zatim slijede depo.ba i federalna.ba. Također, i u ovom slučaju rezultati upućuju na to da se spomenutim portalima, budući da se najviše bave ovom tematikom, također, nameće obveza senzibilnijeg načina izvješćivanja o ovoj ranjivoj kategoriji.

U grafikonu broj 3 prikazani su statistički podaci o tome koliko je tekstova/naslava o djeci završilo na naslovnoj stranici:

Vijest je na naslovnoj stranici?

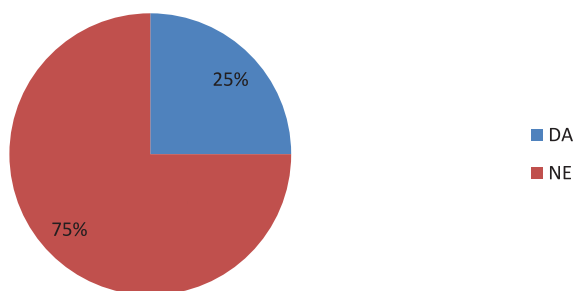

Grafikon broj 3

Kao što i pokazuje grafikon 3, procenat od 46% objavljenih tekstova o djeci zauzima naslovnu stranicu novina, što može ukazivati na senzacionalistički pristup u izvješćivanju samih medijskih kuća.

Da vijest zauzima čitavu stranicu ili više, vidljivo je iz grafikona broj 4:

Vijest zauzima čitavu stranicu ili više?

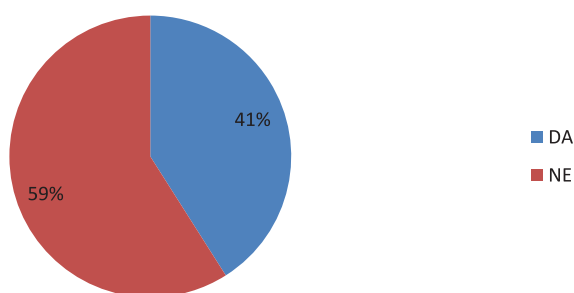

Grafikon broj 4

Grafikon 4 govori da 25% objavljenih tekstova o djeci zauzima čitavu stranicu novina. Ovi su rezultati u izravnoj vezi s rezultatima iz grafikona 3, što može navesti na zaključak da je medijska politika senzacionalističkog načina izvješćivanja jedan od načina da se privuku čitatelji.

Bez obzira na postojeća zakonska i profesionalna rješenja, podaci prikazani u grafikonu broj 5 ukazuju na to da se i dalje dešava da medij objavi puno ime i prezime djeteta.

Objavljeno je puno ime i prezime djeteta?

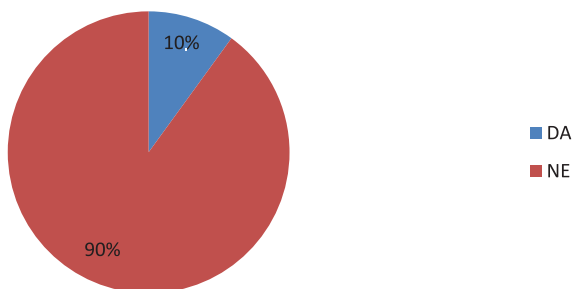

Grafikon broj 5

Iz grafikona 5 može se vidjeti da je u 41% slučajeva došlo do objavljivanja imena i prezimena djeteta, što jasno i nedvosmisleno ukazuje na procenat izravnoga otkrivanja identiteta, odnosno narušavanja prava na privatnost. Posebice su zabrinjavajući ovi podaci, te bi u tom smislu trebalo poduzeti posebne mjere kako bi se u nekim budućim slučajevima izbjegle situacije ovako drastičnog medijskog kršenja prava na privatnost djeteta.

Prikaz grafikona broj 6:

Objavljeni su inicijali djeteta?

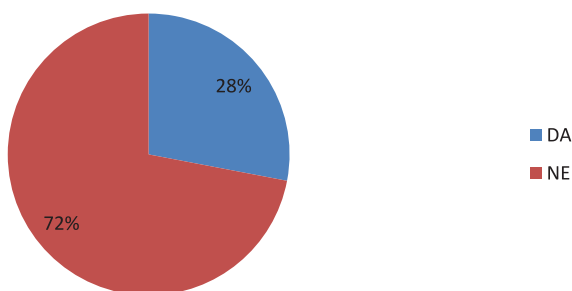

Grafikon broj 6

Rezultati grafikona 6 pokazuju da je samo u 10% slučajeva došlo do objavljivanja inicijala djeteta, što svakako predstavlja manji vid izravnoga kršenja prava na privatnost djeteta nego što je to slučaj prikazan u grafikonu broj 5, ali svakako nije nešto što bi opravdavalo ovakve postupke.

Podaci o tome je li slika djeteta objavljena prikazani su u grafikonu broj 7:

Objavljena je slika djeteta?

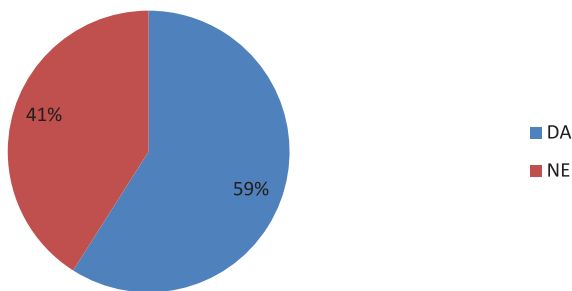

Grafikon broj 7

U grafikonu 7 rezultati su pokazali da je u 28% slučajeva objavljena slika djeteta, što također jasno pokazuje da je došlo do izravnoga narušavanja prava djeteta na privatnost, ali isto tako važno je napomenuti da se to nije dogodilo u 72% slučajeva. Ni ovi podaci nisu za zanemariti, jer svakako predstavljaju izravan oblik narušavanja prava na privatnost.

Podaci o tome je li objavljeno ime naselja u kome dijete živi prikazani su u grafikonu broj 8:

Objavljeno je ime naselja u kojem dijete živi?

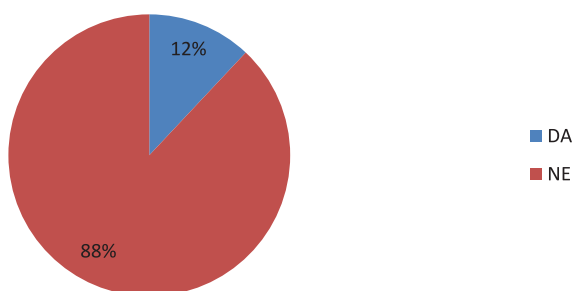

Grafikon broj 8

U 59% slučajeva, prikazanih u grafikonu 8, navodi se ime naselja u kome se dogodio neki od oblika nasilja, što uz druge navedene informacije kao što su inicijali, objavljena slika i slično, naročito u manjim sredinama, iako na posredan način, može jasno ukazivati na identitet djeteta, što opet ukazuje na narušavanje prava na privatnost.

Podaci o tome je li objavljeno ime škole koju dijete pohađa prikazani su u grafikonu broj 9:

Objavljeno je ime škole koju dijete pohađa?

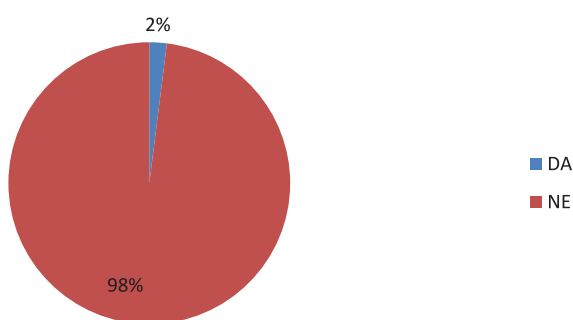

Grafikon broj 9

Grafikon 9 pokazuje da je u 12% slučajeva došlo do objavljivanja informacija o školi koju dijete pohađa. Iako je procentualno izraženo, mali broj ovakvih slučajeva, budući da posredno može otkriti djetetov identitet, svakako je vrijedan ukazivanja.

Podaci o tome je li objavljena slika kuće u kojoj dijete živi prikazani su u grafikonu broj 10:

Objavljena je slika kuće u kojoj dijete živi?

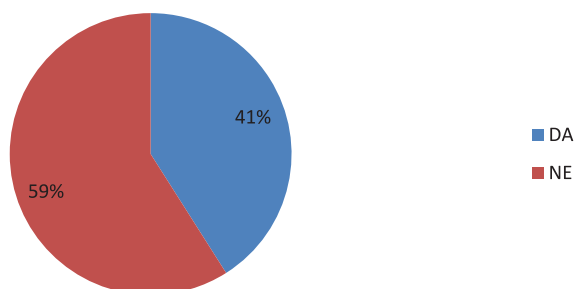

Grafikon broj 10

Rezultati prikazani u grafikonu 10 pokazuju da je svega u 2% slučajeva došlo do objavljivanja slike u kojoj dijete živi. Dalo bi se zaljučiti, u svezi s rezultatima iz prethodnog grafikona 9, da su rijetki slučajevi objavljivanja škole u koju dijete ide, kao i kuće u kojoj živi, što predstavlja važnu stavku kada se govori o zaštiti njegovog identiteta.

Podaci o tome je li objavljeno ime i prezime roditelja ili nekog od rodbine djeteta, prikazani su u grafikonu broj 11:

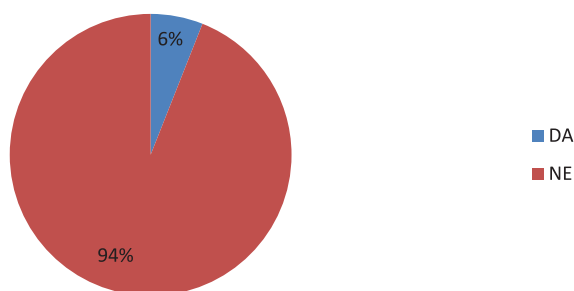
Objavljeno je ime i prezime roditelja ili nekog od rodbine djeteta?

Grafikon broj 11

Podaci o tome jesu li objavljene slike roditelja djeteta prikazani su u grafikonu broj 12:

Objavljene su slike roditelja?

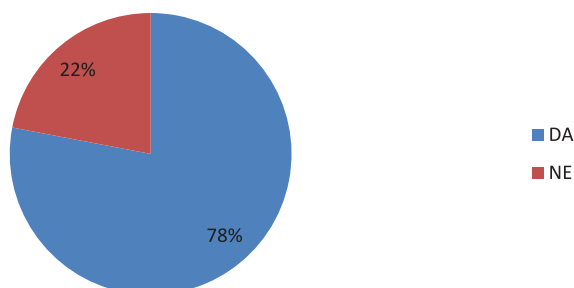

Grafikon broj 12

Podaci iz grafikona broj 11 i 12 ukazuju na to da i kada novinari ne objave ime i prezime djeteta ili ne objave sliku kuće, naselja u kojem dijete živi ili školu koju pohađa, obavljaju imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine ili pak njihove slike. Čak u 41% slučajeva došlo je do objavljivanja imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine djece, a u 6% slučajeva se objave slike roditelja djeteta.

Podaci o tome je li posjetiteljima internet portala ostavljena mogućnost komentiranja članaka koji izvješćuju o djeci prikazani su u grafikonu 13:

Je li posjetiteljima internet portala ostavljena mogućnost komentiranja članka koji izvješćuje o djeci?

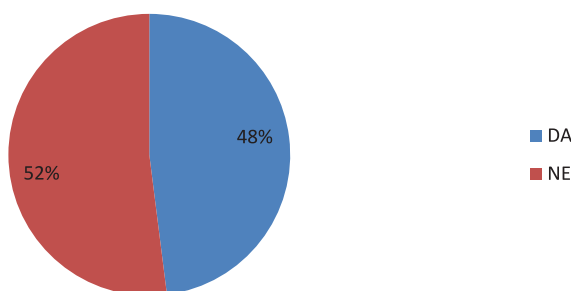

Grafikon broj 13

Grafikon 13 pokazuje da je u 78% slučajeva posjetiteljima portala ostavljena mogućnost da komentiraju članke u kojima se izvješćuje o djeci, što je posebice zabrinjavajuće, ako se uzme u obzir činjenica u kojoj se mjeri djeca i mladi koriste internetom.

Zaključak do koga se došlo nakon jednomjesečnog praćenja tiskanih i online medija jeste da je u 48% slučajeva način izvješćivanja o ovoj ranjivoj kategoriji ocijenjen kao neprimjeren i senzacionalan, a što je primjetno iz grafikona broj 14:

Ocjenjujete li članak kao neprimjeren i senzacionalan?

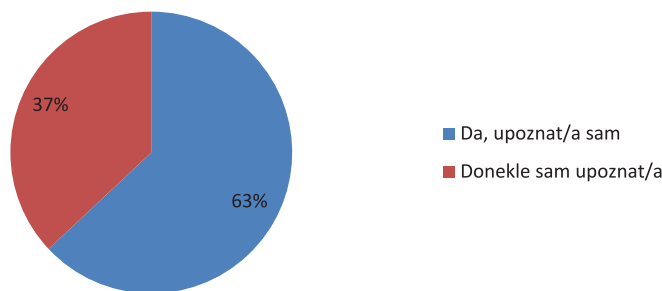
Grafikon broj 14

6.2. Anketiranje novinara

Osim jednomjesečnog praćenja medija, obavljeno je i izravno anketiranje samih novinara koji su zaposleni u već spomenutim medijima (tiskanim i online medijima), s tim da su anketirani i novinari zaposleni u elektronskim medijima. Anketiranje je bilo anonimno. Osoblje Odjela za praćenje prava djece anketiralo je telefonskim putem 70 novinara, od čega 19 novinara u tiskanim medijima, 35 u elektronskim i 16 novinara online medija.

Na pitanje jesu li upoznati s Kodeksom za tisak, novinari su u 63% slučajeva odgovorili da su upoznati, dok je preostalih 37% donekle upoznato s tim. Podaci su prikazani u grafikonu broj 1:

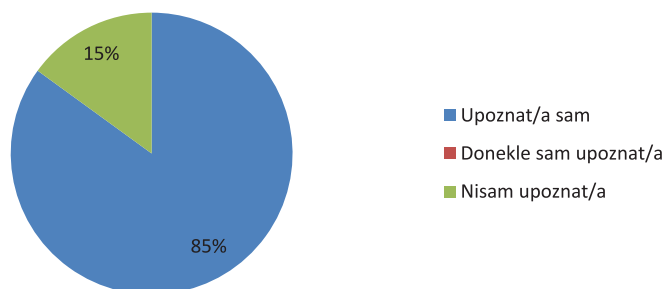
Jeste li upoznati s Kodeksom za tisak?

Grafikon broj 1

Na pitanje jesu li upoznati s člancima Konvencije UN o pravima djeteta kojim su definirana prava na privatnost, 85% anketiranih odgovorilo je da je upoznato sa istima, dok je svega 15% odgovorilo da nisu upoznati sa ovim odredbama. Podaci su prikazani u grafikonu broj 2:

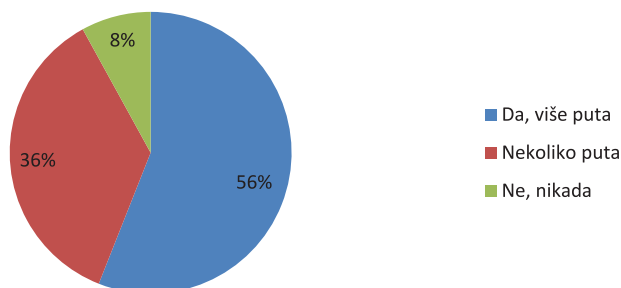
Da li ste upoznati sa članom Konvencije o pravima djeteta kojim se definiše pravo na privatnost?

Grafikon broj 2

Iz sljedećih prikazanih grafikona vidljivo je da je više pozornosti posvećeno djeci, žrtvama seksualnog zlostavljanja i nasilja:

Da li ste Vi ili Vaša medijska kuća izvještavali o slučajevima djece koja su žrtva seksualnog nasilja?

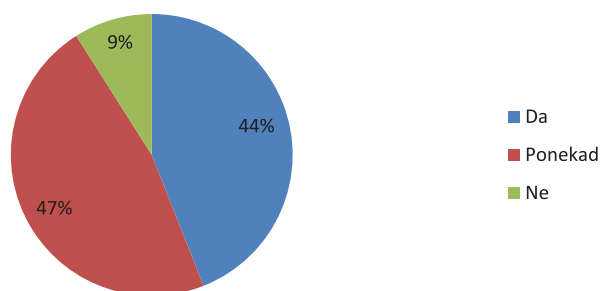

Grafikon broj 3

Iz grafikona 3 može se vidjeti da su medijske kuće anketiranih novinara uglavnom izvješćivale o djeci žrtvama seksualnog nasilja (92%, od čega je njih 56% o ovoj tematici izvješćivalo više puta, a 36% nekoliko puta), dok svega 8% nije izvješćivalo o ovakvim slučajevima.

Podaci dobijeni anketiranjem, a koji su jasno iskazani u grafikonima, ukazuju da su novinari svjesni da se prava djece krše, da su u pitanju veoma složene situacije koje su veoma stresne i traumatizirajuće za dijete, ali i da sami novinari nisu dovoljno educirani i upoznati s načinom izvješćivanja i pravima koja djeca uživaju.

Smatrate li da mediji krše pravo na privatnost djece žrtava seksualnog nasilja?

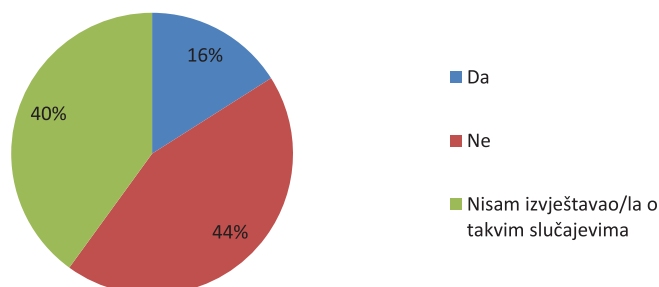

Grafikon broj 4

Kao što se i vidi iz grafikona 4, većina anketiranih smatra da se pravo na privatnost djece žrtava seksualnog nasilja krši, dok svega njih 9% smatra da se to ne događa. Podaci bi mogli ukazati na to da su sami novinari svjesni činjenice da neprimjerenim načinom izvješćivanja mogu nastupiti posljedice štetne po psihofizički razvoj djeteta.

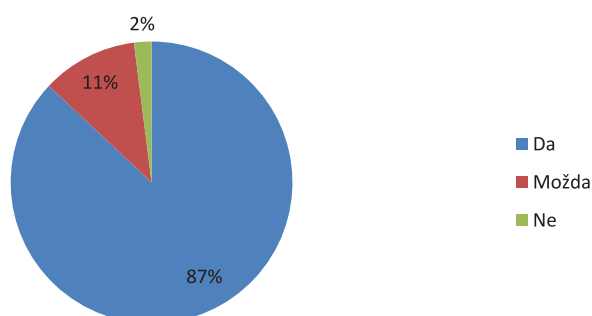
Na pitanje jesu li mišljenja da su prilikom izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja objavili neke informacije koje bi mogle otkriti identitet djeteta, 16% anketiranih odgovorilo je potvrdno, što svakako nije zanemarljiv procenat. Podaci su prikazani u grafikonu broj 5:

Mislite li da ste prilikom izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja objavili neke informacije koje bi mogle otkriti identitet djeteta?

Grafikon broj 5

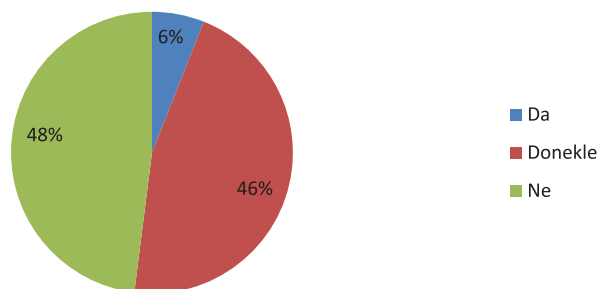
Vjerujete li da izvješća medija koji otkrivaju identitet djeteta žrtve seksualnog nasilja mogu djelovati traumatizirajuće na dijete?

Grafikon broj 6

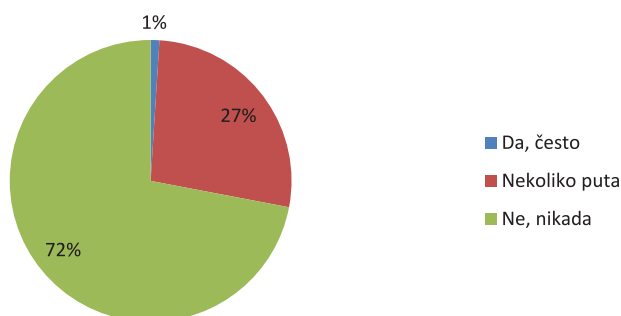
Iz grafikona broj 6 može se vidjeti da čak 87% novinara smatra da neprimjereno medijsko izvješćivanje može traumatizirajuće djelovati na dijete, što ukazuje na priličnu osviještenost novinara o ovom problemu i predstavlja dobru osnovu za planiranje budućih aktivnosti koje će pomoći u rješavanju problema narušavanja privatnosti djece žrtava seksualnog nasilja.

Prema Vašem mišljenju jesu li novinari u BiH dovoljno upoznati sa zakonskim propisima kada je u pitanju izvješćivanje o djeci?

Grafikon broj 7

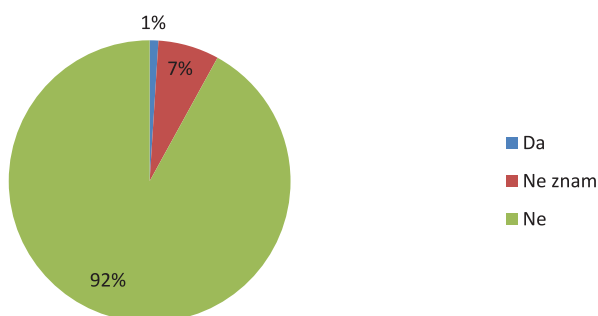
Je li medijska kuća u kojoj Vi radite ikada organizirala treninge ili seminare za novinare s temama koje se odnose na medijsko izvješćivanje o djeci?

Grafikon broj 8

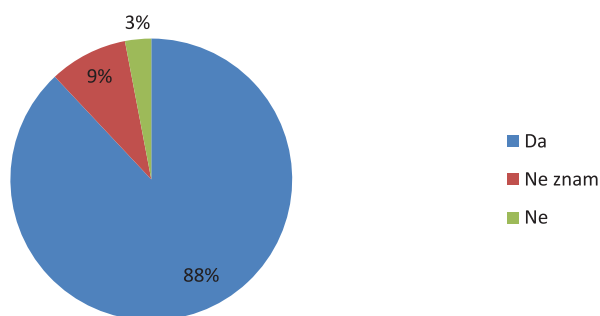
Na temelju grafikona 7 i grafikona 8, da se primijetiti da novinari nisu dovoljno upoznati sa zakonskim propisima, čega su itekako svjesni (73%), te da većina njih (72%) nije imala nikakve edukacije koje se odnose na medijsko izvješćivanje o djeci. Iako su svjesni koliko neprimjereno izvješćivanje može negativno utjecati na psihički razvoj djeteta (prikazano u grafikonu 6), potrebna je i dodatna edukacija o ovoj problematici.

Novinar na temelju vlastite procjene ima pravo otkriti identitet djeteta koje je umiješano u kriminalni slučaj, bilo kao svjedok ili optuženik?

Grafikon broj 9

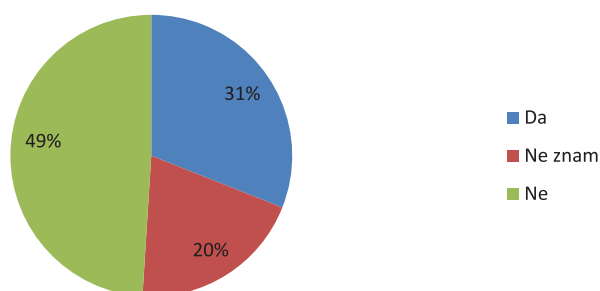
U pravnom sustavu BiH dijete zakonski ima pravo na privatnost?

Grafikon broj 10

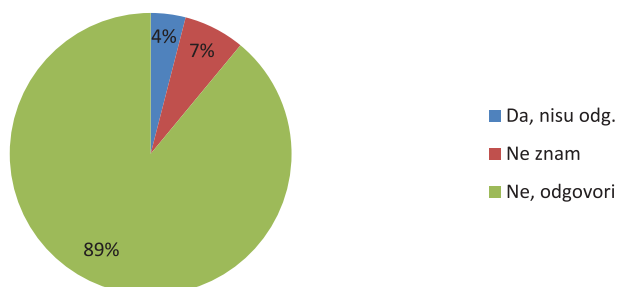
Rezultati prikazani u grafikonu broj 10 mogli bi upućivati na činjenicu da novinari, iako poznaju deklarativno odredbe Konvencije, ne znaju da je jedno od temeljnih prava djeteta njegovo pravo na privatnost. Procenat od 59% odgovora da djeca nemaju ovo pravo navodi na razmišljanje kako bi bilo dobro da se u tom smislu poštuju odredbe Konvencije kojim je propisan minimum prava koje je država dužna osigurati djeci.

Novinari imaju pravo otkriti identitet roditelja djeteta žrtve seksualnog nasilja, jer su oni punoljetni?

Grafikon broj 11

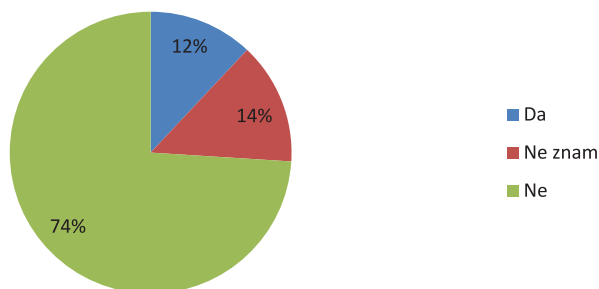
Novinari nisu odgovorni za eventualne posljedice koje pojavljivanje djeteta u medijima može izazvati po dijete i njegovu porodicu?

Grafikon broj 12

Iz grafikona 12 može se vidjeti da novinari prihvaćaju svoju odgovornost za posljedice koje pojavljivanje djeteta u medijima može izazvati po njega i njegovu obitelj. Kao što je već rečeno, i ovi rezultati pokazuju i potvrđuju da su novinari svjesni svoje uloge koju imaju prilikom izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, ali su im u tom smislu potrebne dodatne edukacije i treninzi.

Ukoliko roditelji daju pristanak, novinar treba objaviti ime i prezime djeteta žrtve seksualnog nasilja?

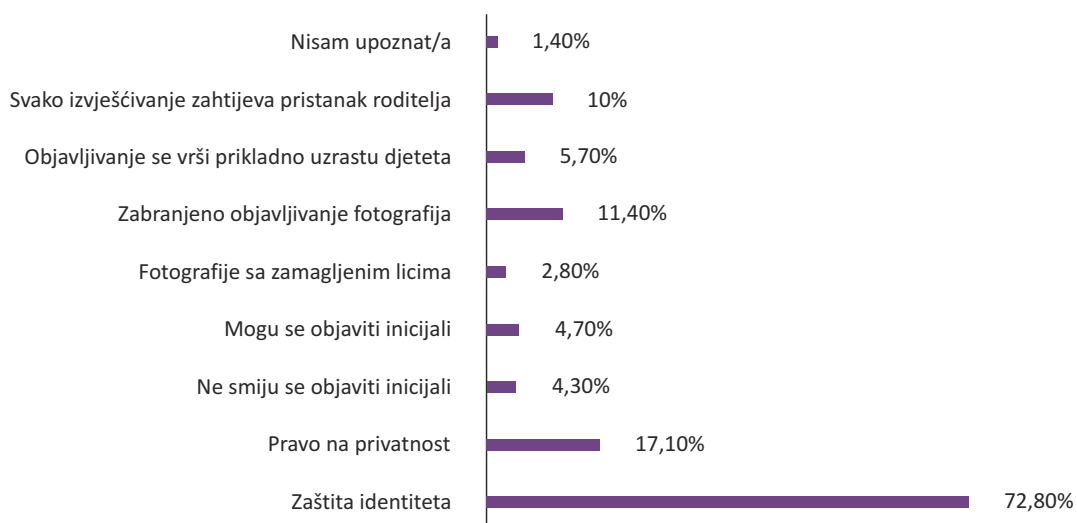

Grafikon broj 13

Od novinara je također zatraženo da navedu neke osnovne smjernice koje koriste i kojih se pridržavaju kada pripremaju vijesti, odnosno kada medijski izvješćuju o djeci. Neki od novinara smatraju da se mogu objaviti inicijali, dok opet neki od njih smatraju da se ne smiju objaviti inicijali djeteta. Jedna od smjernica novinara jeste da se djeca fotografiraju, ali sa zamagljenjem, a samo mali broj novinara nije upoznat s bilo kakvim smjernicama ili specifičnim načinom izvješćivanja o djeci i u svezi s djecom.

U grafikonu broj 14 prikazani su podaci:

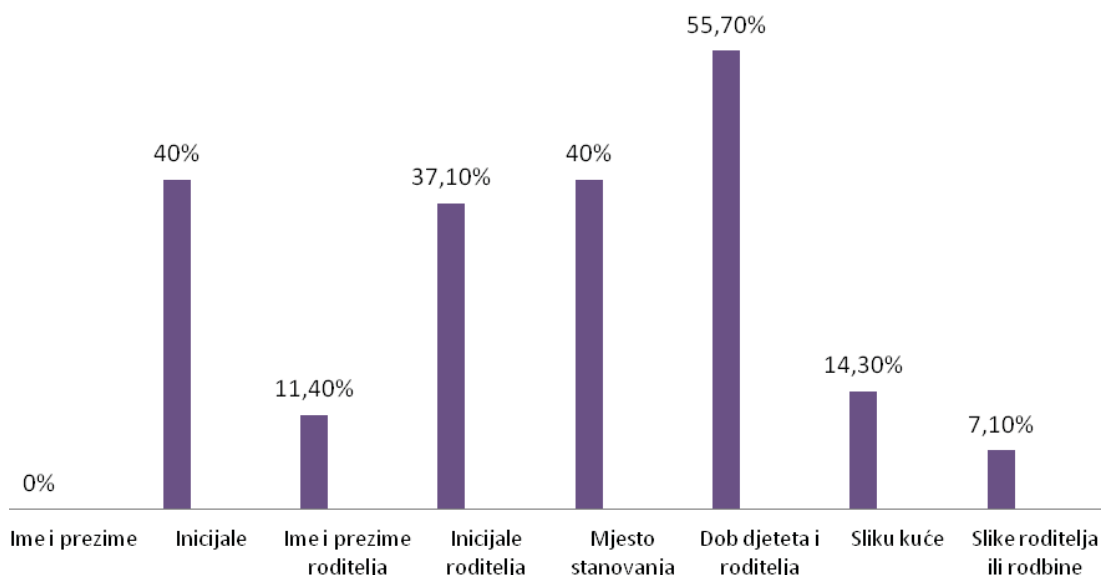
Osnovne stavke Konvencije o pravima djeteta kada je u pitanju medijsko izvješćivanje o djeci

Grafikon broj 14

Od novinara je zatraženo da se precizno izjasne koje su informacije navodili prilikom izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, a dobijeni podaci prikazani su u grafikonu broj 15.

Koje ste informacije navodili prilikom izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja?

Grafikon broj 15

Kao što se može vidjeti iz grafikona 15, nitko od novinara koji su izvješćivali o slučajevima djece žrtava seksualnog nasilja nije navodio ime i prezime djeteta. Međutim, vidljivo je da je njih 40% navodilo inicijale i mjesto stanovanja, što često može, posebice u manjim sredinama, ukazati na identitet djeteta. Također, uz informacije kao što su uzrast djeteta i starost roditelja (55%), te inicijale roditelja (37%), povećava se mogućnost otkrivanja identiteta. Manji broj novinara navodio je ime i prezime roditelja (11%), sliku kuće (14%), te slike roditelja i rodbine čime su narušili pravo na privatnost djece.

Na temelju provedenog anketiranja, može se zaključiti da je većina novinara svjesna važnosti pravilnog izvješćivanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, mogućim posljedicama uslijed neadekvatnog izvješćivanja i traumatizirajućim iskustvima za djecu koja se pojavljuju u medijima. Međutim, potrebno je više edukacije u ovoj oblasti. Iako većina anketiranih navodi da su upoznati s Konvencijom UN o pravima djeteta, u svome izvješćivanju navodili su informacije koje narušavaju privatnost djece žrtava seksualnog nasilja, što može upućivati na nerazumijevanje sadržaja članaka Konvencije, kao i njihove uloge u praktičnoj primjeni Konvencije. Novinari su često izloženi pritisku da moraju senzacionalistički izvješćivati o pojedinim slučajevima, jer je upravo senzacionalizam ono što povećava tiražu i privlači čitatelje, što se može vidjeti prema rezultatima nakon praćenja tsikanih i online medija (46% slučajeva da je vijest na naslovnoj stranici). Osim toga, nedovoljno poznavanje ove problematike često predstavlja uzrok neprimjerenog izvješćivanja i samim tim i narušavanja privatnosti djeci žrtvama seksualnog nasilja.

6.3. Aktivnosti, iskustva i mišljenja nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djeteta u Bosni i Hercegovini

Jedan od ciljeva cjelokupnog istraživanja bio je utvrditi u kojoj su mjeri nevladine organizacije, kao značajan čimbenik u zaštiti i promociji prava djece, aktivne i upoznate sa stanjem u oblasti kršenja prava djece na privatnost od samih medija. Glede toga, a za postizanje cilja, korištena je tehnika fokus skupina, te su održane dvije fokus skupine s predstavnicima nevladinih organizacija u Banjaluci i Sarajevu.

Rezultati diskusije kroz fokus skupine ukazuju na to da su predstavnicima nevladinih organizacija poznate odredbe Konvencije, te između ostalog i one koje se odnose na prava djece na privatnost, zaštitu od potencijalno štetnih sadržaja i prava na informacije i sudjelovanje/participaciju u medijima. Veliki značaj pridaju medijima i njihovom doprinosu u promociji prava djece, kao i dužnosti da šire informacije od društvenog i kulturnog interesa za dijete.

"Kako u svom radu poglavito radimo s djecom, svi smo mi u samoj obvezi da Konvenciju dobro proučimo i inkorporiramo je u svoj rad. Na temelju nje imamo razne politike koje se naslanjaju na Konvenciju koja je u tom smislu krovni dokument za sve osobe koje rade s djecom, a što se tiče prava i poštivanja prava, mi sva ta prava znamo, ali koliko se ona poštivaju od strane drugih, kao i to što u svom radu nailazimo na nepravilnosti, o tome se može pričati satima, danima..."

"Pravo na život, školovanje, nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo na participaciju... su isto tako važne odredbe po kojima je država dobila obveze samim pristupanjem Konvenciji, da uskladi zakone, stvori ambijent, financijske i ostale uvjete da se ta prava realiziraju i da izvješćuje Komitet o stanju u zemlji."

"Dijete ima pravo na pristup informacijama – i da ih prima i da ih dijeli s drugima."

S druge strane, sudionici/ce fokus skupina jasno su konstatirali da mediji itekako krše pravo djece na privatnost, a cijene da je kršenje prava rezultat neupućenosti i neznanja samih novinara o načinu na koji bi trebalo izvješćivati u ovakvim slučajevima. Neke od nazočnih organizacija ranije su u svome radu ukazivale medijima na propuste, ali smatraju da se ništa bitno nije uspjelo riješiti, a kao osnovni razlog za to navode neodgovarajuća zakonska rješenja. Postojeći mehanizmi (Vijeće za štampu u BiH, RAK) u velikoj mjeri štite medije i novinare, tako da se svako prijavljivanje završava na dopisu kako su primjedbe neutemeljene.

"Mi imamo mehanizme... kada su u pitanju tiskani mediji, postoji Kodeks za tisak koji se bavi regulacijom tiskanih medija, u najboljem slučaju možete da napisati tužbu, žalbu Vijeću za štampu, koje onda od tog medija može tražiti demanti, ispriku, ili nešto slično, ali druge mogućnosti nema, primjerice, da vi tiskani medij kaznite da plati kaznu ili da zabranite da izlazi. Samoregulacija medija je opća stvar svuda u svijetu, mi nismo tu iznimka. Za razliku, kod elektronskih medija, za koje je zadužen RAK koji ih može kažnjavati i odrediti im novčanu kaznu ali i uzeti dozvolu za emitiranje, frekvenciju..."

"Baš povodom jednog poznatog slučaja, Vijeće za štampu izdaje priopćenje za medije podsjećajući ponovno na Kodeks za tisak koji je vrlo precizan u smislu kad i kako se smije izvješćivati o djeci i oni imaju specijalne smjernice za izvješćivanje o maloljetnim osobama, i oni su ponovno podsjećali medije na etički kodeks, na smjernice i preporuke kojih su dužni pridržavati se i dotle oni mogu ići, ne postoji neka druga mjera koju oni mogu poduzeti, ali ja moram napomenuti, vrlo zanimljivo, za taj se slučaj javilo veoma mnogo što NVO-a, pojedinaca i pojedinki koji su reagirali na te tekstove u

novinama, što s jedne strane može govoriti o osvješćivanju javnosti da sada reaguju na takve pojave, meni je to bilo interesantno čuti od njih da su dobili vrlo veliki broj pritužbi u svezi s pisanjem tiskanih medija o tom poznatom slučaju."

Propusti u izvješćivanjima itekako postoje, a o tome kako, gdje i na koji način se ovi propusti manifestiraju dovoljno je samo pogledati neki od naslova koji se pojavljuju u medijima, ovisno o tome o kojoj je vrsti medija riječ, kako smatraju sudionici/ce fokus skupina. Najveći problem medija sadržan je u činjenici da većina medija teži senzacionalizmu, pa se u tom smislu i dešavaju ovakvi propusti. Odgovornost za ove propuste je na uredniku mnogo više nego na novinarima. Novinari elektronskih medija (mислеći na TV novinare), znaju napraviti kardinalne propuste izvješćujući o ovoj problematici, tako što nastojeći da ne otkriju identitet djeteta, posredno ga ipak otkriju npr. ne objave ime i prezime djeteta, ali snime kuću u kojoj dijete živi ili objavljuju inicijale i uzrast, dodaju i mjesto u kojem dijete živi i slično.

Neke od nevladinih organizacija dale su potvrđne odgovore na pitanje jesu li radili određena istraživanja ili projekte kojima su predstavnicima medija ukazivali na problematiku zaštite identiteta zlostavljane djece u medijima, da su rađeni projekti s ciljem podizanja svijesti kako samih novinara, tako i građana. Međutim, većina projekata rađena je samo u pojedinim dijelovima države i bez kontinuiteta, što, dugoročno promatrano, nije dalo odgovarajuće rezultate.

Helsinški parlament građana Banjaluka je u svibnju 2010. godine izdao Priručnik za izvješćivanje o marginaliziranim skupinama.² Namjena priručnika je buduće, ali i sadašnje novinare i novinarke, kao i druge zainteresirane, upoznati s pojmovima diskriminacije i marginalizacije i dati im smjernice za profesionalno izvješćivanje o različitim marginaliziranim skupinama u društvu, kojima su novinari često jedini saveznici. U marginalizirane skupine se, između ostalih, ubrajaju i djeca i mladi. Pod marginaliziranim skupinama podrazumijevamo skupine koje su na periferiji, neutjecajne i koje su uskraćene za pristup socijalnim, ekonomskim, političkim i kulturnim pravima koja su dostupna drugima.

Priručnikom je ukazano na brojne primjere iz novinarske prakse kako bi se ukazalo na neke uobičajene i manje uobičajene "pogreške" koje se javljaju u izvješćivanju o marginaliziranim skupinama, a koje skupine o kojima se izvješćuje dodatno diskriminiraju i stigmatiziraju. Zaključak je da kada se pišu ovakvi tekstovi, novinar mora biti pažljiv u odabiru podataka, činjenica i detalja koje će objaviti, imati na umu interese i zaštitu žrtve, imati empatiju prema žrtvi, zaštititi identitet žrtve, da je ne bi izložili nasilju ili javnom poniženju, znati da se maloljetno dijete uvijek tretira kao žrtva, znati da je žrtva žrtva, bez obzira na naciju ili rasu. Kada se pišu ovakvi tekstovi, novinar ne smije otkriti identitet žrtve, pogotovo ako je maloljetna (dijete), posredno otkriti identitet žrtve (navođenjem imena njenih rođaka, mjesta boravka, škole koju pohađa i sl.), pogotovo ako je žrtva maloljetna (dijete), navoditi etničku ili rasnu pripadnost žrtve, ako ona nije bitna za suštinu priče, nazivati žrtvu pogrđnim imenima, navoditi detalje koji narušavaju ugled žrtve ili koji je mogu izložiti nasilju, objaviti osobne podatke o žrtvi, objaviti fotografiju i pisati na način koji žrtvu proglašava krivcem. Predstavници nevladinih organizacija smatraju da projekti koji se bave edukacijom novinara i dalje postoje i realiziraju se, ali se u praksi ipak ne vidi veći napredak. Neki od projekata uspješno su započeti, ali su zbog nedostatka donatorskih sredstava prekinuti. Veliki nedostatak domaćeg novinarstva leži u nespecijaliziranim novinarima, neprofesionalnom odnosu prema problematici, te

² Autorice Dragana Dardić i Milkica Milojević

nemogućnosti medijskih kuća da obuče novinare za određene specifične oblasti o kojima će pisati i izvješćivati. Kao posljedicu toga, smatraju da u BiH imamo situaciju da i sami novinari svaštare - oni koji su završili obuke uglavnom više ne izvješćuju o oblastima za koju su obučeni i slično.

«... Urađen je zajednički projekt Media plana i Novosadske novinarske škole iz 2011. godine, koji je rezultirao izdavanjem brošure s preporukama za bolju praksu u borbi protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece....»

«...u sklopu projekta NVO mreže "Snažniji glas za djecu" koju trenutačno koordinira organizacija "Naša djeca" u tijeku je izrada izvješća za opcijske protokole uz Konvenciju o pravima djeteta, u kome se posebice obrađuje tema koja je predmet ove fokus skupine, te bi je rado nakon što dobiju suglasnost ostalih članica prosljedila uredu Ombudsmana. Dokument je još u draft verziji i nije publiciran....»

"Ovo je već treća godina zaredom kako organiziramo radionice sa studentima novinarstva u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli i Mostaru na ovu temu u organiziranim skupinama, i ono što se primijeti, a to smo saznali od njihovih profesora, da sve veći broj studenata u svojim diplomskim radovima piše o marginaliziranim skupinama, što svakako predstavlja pozitivan feedback. To je jedna od stvari koje radimo pored ovog konstantnog rada s medijima koji podrazumijeva organiziranje doručaka svakog mjeseca u Banjaluci i Sarajevu, gdje su s jedne strane mediji a s druge strane su predstavnici različitih marginaliziranih skupina gdje oni dobiju svojih, uvjetno rečeno, pola sata, svoje vrijeme da problem iznesu iz svoga ugla, da ukažu novinarima na terminologiju koju bi oni voljeli čitati...

Svi su sudionici jednoglasni u stavu da je cjelokupna odgovornost na strani samih medijskih kuća, misleći ne samo na novinare, nego poglavito na glavne urednike. Novinari malo ili nikako ne poznaju pravne propise koji uređuju ovu oblast, što, prije svega, podrazumijeva poznavanje Kodeksa za tisak i Konvencije. S druge strane, ne postoje regulatorne agencije koje će kontrolirati sve medije. RAK je jedina agencija koja je zadužena za kontrolu elektronskih medija i koja ima ingerencije da sankcionira, ali postavlja se veliko pitanje kontrole online medija, tiskanih medija, društvenih mreža i slično. Kao veliki problem ističu to što je, za razliku od RAK-a, Vijeće za štampu nevladina organizacija. Elementarno nepoznavanje propisa iz ove oblasti ponekad može dovesti do toga da novinar, čak i iz najbolje namjere, napravi katastrofalnu pogrešku koja neće biti sankcionirana. Ukazali su da je neophodno uspostaviti tijela i institucije, odnosno standarde i jedinstveno zakonsko uređenje, kako bi se kontrolirali svi mediji na prostoru BiH. Ukazuju i na činjenicu da se i sami novinari često, nakon što se propust desi u objavljivanju, pozivaju na primarni izvor informacija. Naime, ukoliko su do saznanja o određenoj pojavi došli izravno iz policije ili tužiteljstva, vijest će u identičnoj formi prenijeti i objaviti ne smatrajući da je bilo kakva druga odgovornost na njima samima. Također, problem je identičan i u online medijima. Kada neki od portala objavi podatke o zlostavljanoj djeci koje nije smio objaviti, opravdanje za takav postupak nalazi u činjenici da je istu vijest na svom portalu objavio neki drugi medij od koga su oni samo preuzeli vijest i time su sebe oslobodili odgovornosti. Kako smatraju, profesionalni kodeks samo je mrtvo slovo na papiru, te je neophodno raditi na podizanju svijesti samih novinara.

U tom smislu neophodne su određene brošure koje bi se postavljale i objavljivale na odgovarajućim web stranicama. U edukaciju bi po njihovom mišljenju trebalo uključiti sve aktere: policajce, tužitelje, socijalne djelatnike/ce, škole i nastavničko osoblje, građane, novinare, s posebnim naglaskom na urednike medijskih kuća. Također, navodi se neophodnost uvođenja najmanje jednog

semestra na odsjeku za žurnalistiku i sve odsjeke čiji će se studenti u svojoj budućoj praksi susretati kroz profesionalni rad s djecom i marginaliziranim skupinama.

"Studenti novinarstva, to je sigurno najbolja preventivna mjera, da u okviru svoga studija imaju jedan semestar ili u okviru nekog predmeta ili više, nije bitno gdje, kako, ali uglavnom da budu oni obrazovani uopće o pravima djeteta i da to bude ugrađeno u nastavni plan i program. I ne samo novinare, svi budući profesionalci koji će raditi s djecom morali bi biti upoznati sa svim tim elementima na njihovoj zaštiti."

"Ja sam htjela reći mi sad ovdje razgovaramo na temu medija, međutim nisu mediji jedini krivci – nedavno je, prije jedno par mjeseci, također bio jedan delikatan slučaj nedaleko od Banjaluke, djevojčice žrtve seksualnog zlostavljanja koji je procurio u medije. Nije novinar otišao tamo u Čelinac i na licu mjesta saznao njezino ime i prezime, nego je od nekoga dobio tu informaciju iz institucija. Samo su dvije institucije znale, policija i Centar za socijalnu skrb. Netko je iz tih institucija dao sve podatke itd. Ima ovdje također jedan dio koji je rađen – ovo su generalno preporuke, smjernice za medije kada izvješćuju o rodno utemeljenom nasilju, svim oblicima rodno utemeljenog nasilja, i ima jedan dio koji je djevojka, ona je iz tužiteljstva, ona je portparolka Okružnog tužiteljstva i imala je problem... Ona se s tim problemom susreće kada je nazovu novinari – daj mi neke detalje, ne moraš ime, sad više ni ne pitaju za ime jer znaju da ga neće dobiti, i ona recimo ne da a ono poslije izađe... netko tu informaciju, mislim, nisu mediji svemoguć i sveznajući – netko njima to da; ime prezime i ostalo.»

Sve od spomenutih organizacija izražavaju spremnost da novinarima u cilju što bolje edukacije iz ove oblasti maksimalno izađu u susret. Instituciju ombudsmana smatraju jedinom institucijom koja u tom smislu, za razliku od nevladinog sektora, ima dovoljno kapaciteta da radom u ovoj oblasti napravi određene pomake, budući da je ipak riječ o državnom mehanizmu.

6.4. Anketiranja stručnjaka koji se bave zaštitom prava djeteta (psihologa/psihologinja i socijalnih djelatnika/ca)

Za potrebe ove analize obavljani su razgovori sa socijalnim djelatnicima/cama, u formi polustrukturalnog intervjua i to s tri (3) psihologa i jednom (1) socijalnom djelatnicom. Nesporno je da su iskustva ovih osoba od velikog značaja za ovo izvješće i za preporuke Ombudsmana za unapređenje u oblasti medijskog izvješćivanja o djeci.

U svome radu svakodnevno se susreću s problemima uzrokovanim načinom na koji mediji izvješćuju o djeci uopće, ali i djeci žrtvama seksualnog nasilja. Svi su istaknuli da mediji načinom izvješćivanja o djeci i u svezi s djecom narušavaju njihovo pravo na privatnost.

Mediji kroz svoja izvješćivanja otkrivaju sadržaje na temelju kojih se na izravan ili neizravan način otkriva identitet djeteta. Osnovni problem ispitanici vide u senzacionalizmu kome sami mediji teže. Osim toga, prisutna je i zlouporaba, u smislu da im se isti obraćaju tražeći određene podatke, i nakon što im se izađe u susret, oni to prilagode svojim potrebama – nastaju senzacionalistički naslovi s netočnim podacima i slično. Također, može se steći utisak da ponekad mediji i u želji da ukažu na neki događaj i želeći izazvati osudu za počinitelje ovakvih djela kod same javnosti, samoj žrtvi nanesu više štete nego koristi.

Posljedice pogrešnog izvješćivanja medija, kao što je otkrivanje identiteta djeteta i slično, itekako su ozbiljne. Individualne razlike, ovisno o uzrastu djece, itekako postoje i bez sumnje se odražavaju na daljnji psihofizički razvoj djeteta, a manifestiraju se od osjećaja krivice, depresije, raznih psihosomatskih poremećaja, pa čak i do pokušaja samoubojstva. Kako navode, posljedice su prisutne u slučajevima kako sekundarne tako i tercijarne viktimizacije. Naime, sekundarna viktimizacija nanosi se žrtvi tijekom procesuiranja počinitelja, odnosno tijekom vođenja kaznenog postupka protiv zlostavljača, a tercijarna viktimizacija nastupa poslije okončanja postupka i povratka žrtve u sredinu u kojoj živi.

Kako unaprijediti i omogućiti zaštitu djece kroz medije, ispitanici su mišljenja da bi novinare trebalo dodatno educirati, a edukacija bi morala podrazumijevati jednu multisektorsku suradnju koja bi obuhvatala edukaciju kako samih urednika i novinara, ali i osoba koje su zaposlene u institucijama/ustanovama zaduženih za odnose s javnošću. Kako smatraju, evidentno je da se dešava da nekada tzv. primarni izvor informacija, koji dolazi izravno iz samih tijela i institucija napravi propust, a mediji informaciju samo prosljede dalje, na taj način skidajući bilo kakav vid odgovornosti sa sebe.

Pored edukacije, preporuke mjerodavnima bile bi usmjerene u smislu pooštavanja sankcija kako za same urednike, tako i za novinare, jer je ova oblast u BiH ipak nedovoljno uređena. To otvara prostor za određene vidove manipulacije u smislu da u slučajevima kada ne dobiju dovoljno informacija koje žele i na način na koji žele, sami novinari pozivajući se na "neimenovane izvore", konstruiraju određene događaje po svom nahođenju. Poseban problem predstavljaju online mediji, gdje ispod objavljenog članka postoji mogućnost za ostavljanje komentara. Osim toga, trebalo bi osigurati i uspostaviti određeni balans u smislu da sami novinari maksimalno štiteći identitet djeteta žrtve u svojim pisanjima što više izazovu osudu ovakvih slučajeva, kako bi se ukazalo na pojačanu društvenu opasnost osoba koje čine ovakve prijestupe.

Zaštita djece, odnosno maloljetnika trebala bi biti prioritet u radu svima, uz rukovođenje načelima najboljeg interesa djeteta iz Konvencije UN o pravima djeteta.

Kako je jedan od ispitanika posebice istaknuo, novinari se trebaju u svakom konkretnom slučaju obratiti mjerodavnim tijelima starateljstva i, ukoliko dobiju informaciju, "vjerno" ju prenijeti. Ispitanici su naveli nekoliko primjera iz svoje prakse kako su se djeca nakon neprimjerenog medijskog izvješćivanja osjećala ugroženije i nesigurnije, nego nakon samog čina nasilja. Ispitanici posebice naglašavaju osjetljivost djece koja su bila žrtve seksualnog nasilja/zlostavljanja, tako da su iznijeli primjere pokušaja samoubojstva djece žrtava nakon što bi javnost bila upoznata s njihovim slučajem.

Ombudsmeni smatraju da unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost, ukoliko su ih narušili mediji, uopće ne podrazumijeva bilo kakva dodatna financijska sredstva države. Naime, tijela i mehanizmi zaštite postoje, kao i zadovoljavajući pravni/normativni okvir, ali je potrebno raditi na njegovom unapređenju, te osigurati primjenu zakonskih propisa i obavljanje novinarske profesije sukladno pravilima struke, a pri tome u slučajevima izvješćivanja o djeci ili u svezi s djecom, niti u jednom, ne zaboraviti posljedice istog izvješćivanja i objavljivanja po život i razvoj djeteta.

6.5. Radni/konzultativni sastanak s predstavnicima RAK-a, Vijeća za štampu u BiH i profesorima/profesoricama žurnalistike/novinarstva

Predstavnici RAK-a smatraju da je značajna činjenica to što je oblast elektronskih medija regulirana Zakonom o komunikacijama, te podzakonskim aktima koji proizilaze iz ovoga zakona. U pitanju su dva kodeksa koji se tiču komercijalnih komunikacija, ali i audio i vizualnih usluga, posebice što je televizija najčešće slušan i gledan medij. Spomenuti su kodeksi u potpunosti usklađeni s europskom direktivom o pružanju medijskih i audio-vizualnih usluga. Isti smatraju da je problem što RAK nema dovoljno tehničkih i ljudskih resursa da obavlja monitoring, odnosno RAK nema saznanja ili uvid kada na nekoj radio ili televizijskoj stanici u BiH dođe do povrede privatnosti djece, već se radi po pritužbama/prijavama. Svjesni su toga da građani nisu upoznati s ovlastima i mjerodavnostima RAK-a, odnosno ne znaju da postoji agencija ili ne znaju čime se bavi.

Predstavnici RAK-a smatraju da veliki problem postoji u reguliranju online medija. Naime, za iste ne postoji jedinstven registar. Određeni sajt uopće ne mora biti registriran na području BiH da bi objavljivao ili pak prenosio vijesti s prostora BiH. Načelno, vijesti koje se objavljuju online, može svatko komentirati. Osim toga, postoji i velika mogućnost zlouporaba u smislu kojima se hakeri itekako služe, a odnose se na korištenje tuđih IP adresa.

Iz Vijeća za štampu smatraju da su online mediji ti koji imaju obvezu zajedno s policijom, tužiteljstvom i sudovima raditi na otkrivanju identiteta osoba koje u svojim komentarima šire govor mržnje.

Profesori su istaknuli da je novinarstvo u BiH slobodna profesija kojom se može baviti svatko, ali da i među novinarima postoje velike razlike i da se pravi selekcija, posebice između novinara u javnom i privatnom sektoru. Također, nije isto kada se radi o novinaru nekog malog medija u nekom malom mjestu u BiH ili je riječ o novinaru javnog servisa u Sarajevu ili Banjaluci. Smatraju da mora postojati spremnost samih medija da se uradi nešto po ovom pitanju. Ukoliko određeni medij teži senzacionalizmu, medij će raditi i neće poštivati preporuku koju dobije od mjerodavnih ili mjerodavnih institucija. Sasvim je očigledno da privatni medij ima svoju ciljnu skupinu prema kojoj i kreira svoju uređivačku politiku. Trebalo bi unaprijediti suradnju između institucija.

Sudionici radnog sastanka složili su se da bi same medijske kuće trebale vršiti stalnu i dodatnu edukaciju svojih zaposlenika, jer su mišljenja da novinari prave određene propuste iz neznanja. Npr. krijući identitet djeteta (ime i prezime), objavljivanjem određenih informacija posredno otkrivaju o kome se zapravo radi. Također, poneki od njih bave se pojedinačnim slučajevima, a ne samim problemima uopće. U želji da se animira javnost ukazujući na određene pošasti u društvu ustvari se čine određeni propusti, a posljedice po dijete su teške. Istaknut je i niz situacija, kada sami roditelji koji imaju egzistencijalnih ili drugih problema pozivaju medije, iznose priču, pritom se nadajući da će kod gledatelja izazvati osudu mjerodavnih tijela, a kod mjerodavnih tijela postići rješenje svojih problema ili određeni vid male materijalne koristi, što svakako predstavlja kratkoročno rješenje. Pri tomu, ne brinu o pravima svoje djece, primjerice, hoće li dijete doživjeti izrugivanje i ismijavanje od svojih vršnjaka u školi, zbog toga što je siromašno i slično.

Mišljenje sudionika radnog sastanka je da bi država morala promijeniti status Vijeća za štampu u BiH. Vijeće za štampu je nevladina organizacija, a upravo ono što je RAK za elektronske medije, to bi trebalo biti Vijeće za štampu za sve printane i online medije (državni mehanizam s mogućnošću sankcioniranja tiskanih i online medija). Također, u BiH ne postoji okvirni zakon koji bi načelno regulirao informiranje, tako npr. Republika Srpska ima zakon o informiranju, a u Federaciji BiH

takav zakon postoji samo u Tuzlanskom kantonu, a za Zeničko-dobojski kanton sudionici nisu bili sigurni je li donesen. Također, neki od sudionika iznijeli su stavove da bi trebalo postojati kontrolno tijelo svih medija na razini BiH, s napomenom da su ranije postojali ombudsmeni za medije, ali da više ne postoje.

Kada je u pitanju samo obrazovanje budućih novinara, profesori su jedinstveni u stavu da je ova oblast itekako pokrivena u smislu da svi fakulteti žurnalistike/novinarstva s područja BiH u okviru nastavnog plana i programa imaju kao obvezatne predmete koji izučavaju kako i pod kojima uvjetima pravilno izvješćivati o određenoj problematici.

"Studenti Sveučilišta u Mostaru izučavaju nastavni predmet - ljudska prava u okviru kojeg se upoznavaju sa ovom problematikom, zatim – mediji i odgoj."

"Na Palama i u Banjaluci imamo nastavni predmet – pravna regulacija medija, tako da je ta oblast pokrivena formalno, studenti dobijaju određena saznanja iz ove oblasti, samo je pitanje koliko će oni od toga u svome radu primjenjivati i toga se pridržavati."

"Mnogo je veći problem što ne postoji konkretna pravna regulativa koja bi uredila samu ovu oblast. Napomenuo bih UNICEF-ove Smjernice za izvješćivanje o djeci."

Predstavnik Vijeća za štampu u BiH istaknuo je niz problema s kojima se susreću u svakodnevnom radu i aktivnostima. Naime, Vijeće se financira iz projekata koje rade, imaju četiri zaposlene osobe i u statusu su NVO-a. Po prijemu žalbe i utvrđivanja povrede od medija se traži objavljivanje demantija u roku koji im je ostavljen. Prema riječima predstavnika Vijeća, svake godine povećava se broj žalbi i uglavnom se odnose na govor mržnje.

Zabrinutosti Ombudsmana

Sloboda medija je ključni uvjet za razvitak demokratskog društva koje štiti i poštuje temeljna ljudska prava. Iz Izvješća u sjeni za Bosnu i Hercegovinu Vijeća za štampu BiH³ proizlazi da je razvitak društva s visokim demokratskim standardima obveza svih zemalja koje su članice Vijeća Europe. Radi mogućnosti analize slobode medija, Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila je indikatore na temelju kojih je moguće procijeniti slobodu medija u zemljama članicama.⁴ Prema navodima Vijeća za štampu, vlasti u BiH nisu pokazale (od općinske do državne razine) nikakav interes za Indikatore⁵, niti za procjenu njihove primjene u zemlji, niti za ocjenu institucionalne spremnosti za zaštitu slobode izražavanja i temeljnih ljudskih prava novinara i medijskih radnika. Medijsko tržište u BiH fragmentirano je i prezasićeno, jer, prema Izvješću u sjeni za BiH, u Bosni i Hercegovini izlazi 9 dnevnih novina, djeluje 6 novinskih agencija, isto toliko profesionalnih udruga novinara, postoji kompleksan javni servis, kada su u pitanju elektronski mediji itd.

³ Udruženje novinara BiH i Vijeće za štampu, uz potporu organizacije Civil Rights Defenders, 2010. godine, prihvatili su se izrade prvog Izvješća u sjeni, na temelju dubinske i stručne analize primjenom predloženih Indikatora Vijeća Europe

⁴ Po usvajanju Indikatora za procjenu medijskih sloboda, europski parlamentarci su prihvatili i poseban dokument, pod nazivom Preporuka 1848, pozivajući se na Rezoluciju 1636/2008, kojim su obvezali vlade zemalja članica da same procijene medijske slobode u svojim zemljama, na temelju preporučenih Indikatora (usvojeni 2008),

⁵ Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Europe

Rukovodeći se prethodno spomenutim izvješćem, Ombudsmani izražavaju zabrinutost, zbog ocjene Vijeća za štampu, da su uvjeti za rad novinara vrlo teški i nepovoljni, da su plaće novinara neredovite i male, da imaju često nedefinirani radni status.

Jedan od indikatora za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Europe (Rezolucija 1636/2008) jeste da medijske kuće moraju imati uređivačku neovisnost o vlasnicima medija, primjerice, kroz dogovor s vlasnicima medija o kodeksima ponašanja, radi postizanja uređivačke neovisnosti, kako bi se osiguralo da se vlasnici medija ne upliću u dnevni uređivački rad niti im je dozvoljeno kompromitirati nepristrasno novinarstvo. Također, javni elektronski mediji moraju u svome dnevnom upravljanju i uređivačkom poslu biti zaštićeni od političkog uplitanja.

Evidentna je razlika u mišljenju i stavovima predstavnika nevladinih organizacija, koji su sudjelovali i pomogli izradi izvješća/analize Ombudsmana, s jedne strane, i predstavnika akademske zajednice koji su izravno uključeni u obrazovni proces samih novinara. Naime, predstavnici nevladinog sektora smatraju da je problem u samom obrazovnom sustavu, jer novinari nisu dovoljno educirani i osjetljivi u izvješćivanju o djeci i u svezi s djecom. Predstavnici akademske zajednice smatraju da problem ne leži u obrazovnom sustavu, jer isti svoje studente kroz svoje pojedine predmete itekako upoznaju s pravilima novinarske etike. Po njima, jedini problem u čitavoj priči jeste to što je novinarstvo u BiH slobodna profesija kojom se može biti svatko.

Ombudsmani smatraju da unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost, ukoliko su narušena od medija, uopće ne podrazumijeva bilo kakva dodatna financijska sredstva države. Naime, tijela i mehanizmi zaštite postoje, kao i zadovoljavajući pravni/normativni okvir, ali je potrebno raditi na njegovom unapređenju, te osigurati primjenu zakonskih propisa i obavljanje novinarske profesije sukladno pravilima struke, a pri tome u slučajevima izvješćivanja o djeci ili u svezi s djecom, niti u jednom, ne zaboraviti posljedice istog izvješćivanja i objavljivanja po život i razvoj djeteta.

VII PREPORUKE

7.1. Preporuke medijima

Analizirajući problematiku izvješća, a koja se odnosi na unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada je ona narušena od medija u BiH, došlo se do određenih zaključaka, te se sukladno tomu ombudsmeni mjerodavnima obraćaju s odgovarajućim preporukama kako da se stanje u ovoj oblasti popravi.

Ombudsmeni su itekako svjesni činjenice da su upravo mediji ti koji sudjeluju u stvaranju predstave o određenim pojavama u društvu. Samim tim, njima se nameće i profesionalna i moralna obveza da svoje izvješćivanje obavljaju na način na koji ih obvezuju kako sami zakoni, tako i odgovarajući strukovni kodeksi. Ombudsmeni koriste priliku da novinarima još jednom ukažu na neophodnost izbjegavanja senzacionalizma prilikom izvješćivanja o djeci, poglavito uvažavajući njihovu ranjivost i posljedice koje iz takvog načina izvješćivanja dodatno mogu nastati po cjelokupan psihofizički razvoj djeteta.

Također, Ombudsmeni pozivaju medijske kuće da svoje zaposlene stalno i dodatno educiraju po specijaliziranim oblastima po kojima izvješćuju.

Ombudsmeni u ime djece žele samim medijima ukazati na neophodnost poštivanja prava djece na privatnost i poštivanje dostojanstva djeteta žrtve bilo koje vrste nasilja. Obveza svih nas je djecu štiti od potencijalno štetnih medijskih sadržaja i zaštititi ih od iskorištavanja za potrebe različitih vrsta oglašavanja, te medijski prostor ispuniti pozitivnim sadržajima za djecu i o djeci.

Prilikom izvješćivanja o djeci u slučaju negativne slike – BAVITI SE POJAVOM A NE POJEDINAČNIM SLUČAJEM, TE DIJETE UVIJEK TRETIRATI KAO ŽRTVU.

Prilikom izvješćivanja o seksualno zlostavljanoj djeci – NIKADA NE NAVODITI DETALJAN OPIS ZLOSTAVLJANJA (biti pažljiv u odabiru podataka, činjenica i detalja koji će se objaviti).

Prilikom izvješćivanja o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i prekršaja – ZAŠTITITI PRIVATNOST DJETETA TIJEKOM CIJELOG POSTUPKA.

U svakom konkretnom slučaju, koji se odnosi na izvješćivanje o djeci, naročito o djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja – NE OBJAVLJIVATI DEMANTIJE KAKO BI SE IZBJEGLA DODATNA TRAUMATIZACIJA DJETETA.

7.2. Preporuka Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine

Da u okviru svojih mjerodavnosti i ovlasti ispituju i razmotre mogućnost donošenja i usvajanja okvirnog zakona o medijima kako bi se zakonski regulirala oblast tiskanih i online medija u Bosni i Hercegovini.

Da se s obzirom na neophodnost ispita i razmotri mogućnost da Vijeće za štampu u BiH iz nevladine organizacije preraste u državni mehanizam kontrole tiskanih i online medija, kao što je to Regulatorna agencija za komunikacije BiH u oblasti elektronskih medija.

ANEKS

Konvencija UN o pravima djeteta⁶

Članak 13.

1. Dijete će imati slobodu izražavanja, i to pravo uključuje slobodu da traži, prima i daje informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno ili pismeno, u tisku, u obliku umjetnosti ili preko bilo kojeg drugog medija po dječjem izboru.
2. Izražavanje ovoga prava može biti podložno izvjesnim ograničenjima, ali ona moraju biti samo predviđena zakonom i neophodna:
 - (a) Za poštivanje prava ili ugleda drugih, ili
 - (b) Za zaštitu nacionalne sigurnosti ili javnoga reda (*ordre public*), ili javnoga zdravlja ili morala.

Članak 16.

Nijedno dijete neće biti podvrgnuto proizvoljnom ili nezakonitom uplitanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.

Članak 17.

Države-potpisnice priznaju značajnu funkciju masovnih medija i jamčit će djetetu pristup informacijama i materijalima iz različitih domaćih i međunarodnih izvora, naročito onih koji imaju za cilj unapređenje djetetove društvene, duhovne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja. U tom cilju države-potpisnice će:

- (a) Podržavati masovne medije u širenju informacija i materijala koji donose djetetu društvenu i kulturnu korist i u duhu članka 29.
- (b) Podržavati međunarodnu suradnju u proizvodnji, razmjeni i širenju takvih informacija i materijala iz različitih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora;
- (c) Podržavati proizvodnju i distribuciju dječjih knjiga;
- (d) Podržavati masovne medije da posvete posebnu pozornost lingvističkim potrebama djeteta koje pripada manjinskoj skupini ili koje je autohtono;
- (e) Podržavati razvitak odgovarajućih smjernica za zaštitu djeteta od informacija ili materijala koji štetno djeluju na njegovu dobrobit, imajući na umu odredbe članka 13. i 18.

Članak 40. stavak 2b VII.

1. Države-potpisnice priznaju pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo, ili je optuženo za kršenje kaznenog zakona, da se prema njemu postupi na način sukladno unapređenju djetetovog osjećanja dostojanstva i vrijednosti, koji osnažuje dječje poštovanje prema ljudskim

⁶ Usvojena na Generalnoj skupštini UN, 20. studenoga 1989.

pravima i temeljnim slobodama drugih, i koji uzima u obzir dječju starost i poželjnost dječje reintegracije, kao i dječje preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.

2. U tome cilju, i imajući na umu poštivanje relevantnih odredbi međunarodnih instrumenata, države-potpisnice posebice će osigurati da:
 - (a) Nijedno dijete neće biti osumnjičeno, optuženo ili ocijenjeno kao prekršitelj kaznenog zakona zbog činova ili propusta koji nisu bili zabranjeni nacionalnim ili međunarodnim zakonom u vrijeme kad su bili počinjeni;
 - (b) Svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo da je prekršilo kazneni zakon imat će u najmanju ruku sljedeća jamstva:

...

(VII) Da će njegov privatni život biti poštivan u svim dijelovima postupka.

Ustav Federacije BiH⁷

III. PODJELA MJERODAVNOSTI IZMEĐU FEDERALNE I KANTONALNE VLASTI

Članak 1.

U isključivoj mjerodavnosti Federacije su:

- a) vođenje vanjskih poslova;
- b) organiziranje i vođenje obrane Federacije i zaštita njezinih granica, uključujući ustanovljene zajedničke komande armijskih snaga Federacije, nadzor nad vojnom proizvodnjom i zaključivanje vojnih sporazuma;
- c) državljanstvo;
- d) utvrđivanje ekonomske politike, uključujući planiranje i obnovu i politiku korištenja zemljišta na federalnoj razini;
- e) uređivanje trgovine, uključujući carine, međunarodnu trgovinu i financije, trgovinu unutar Federacije, prava industrijskog vlasništva, standardizaciju proizvoda, papire od vrijednosti i komunikacije;
- f) uređivanje financija i finansijskih institucija, uključujući uspostavu i kontrolu monete Federacije, utvrđivanje monetarne i fiskalne politike, i osnivanje središnje banke;
- g) suzbijanje međunarodnog i međukantonalnog kriminala, posebice terorizma, neovlaštene trgovine drogom i organiziranog kriminala kao i suradnja sa Interpolom;
- h) dodjela elektronskih frekvencija za radio, televiziju i za ostale potrebe;
- i) utvrđivanje energetske politike, uključujući raspodjelu između kantona i osiguranje i održavanje potrebne infrastrukture; i
- j) financiranje djelatnosti federalnih vlasti i ustanova i institucija koje federalne vlasti osnivaju oporezivanjem, zaduživanjem ili na druge načine.

Članak 3.

- (1) Sukladno potrebama, mjerodavnosti iz članka III. 2. mogu biti ostvarene zajednički ili odvojeno, ili od kantona koordinirano od federalne vlasti.
- (2) U pogledu ovih mjerodavnosti kantoni i federalna vlast dogovaraju se na trajnoj osnovi.

⁷ Usvojen na sjednici Ustavotvorne skupštine 30. 03. 1994. godine

- (3) U vršenju ovih mjerodavnosti, kada se radi o zakonima i drugim propisima koji su obvezujući na području cijele Federacije, sukladno ovom ustavu i odlukama Parlamenta Federacije, federalna vlast će postupiti uzimajući u obzir kantonalne mjerodavnosti, različite situacije u pojedinim kantonima i potrebu za fleksibilnošću u provedbi. Federalna vlast ima pravo da utvrđuje politiku i donosi zakone koji se tiču svake od ovih mjerodavnosti.
- (4) U vršenju ovih mjerodavnosti, sukladno ovom ustavu i svom kantonalnom ustavu, kantoni će se obraćati međukantonalnom vijeću za koordinaciju rješavanja međukantonalnih pitanja i za dosljedno rješavanje pitanja koja se tiču interesa izvan njihovih kantonalnih granica, te će provoditi odluke, sudjelovati u odlučivanju, i, kad je potrebno, predlagati odluke u zakonodavnim tijelima. Kantoni imaju pravo da utvrđuju politiku i provode zakone koji se tiču svake od ovih mjerodavnosti.

Članak 4.

Kantoni imaju sve mjerodavnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebice su mjerodavni za:

- a) uspostavu i nadziranje policijskih snaga koje će imati jedinstvene federalne uniforme s kantonalnim oznakama,
- b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja;
- c) utvrđivanje i provedbu kulturne politike;
- d) utvrđivanje stambene politike, uključujući donošenje propisa koji se tiču uređivanja i izgradnje stambenih objekata;
- e) utvrđivanje politike koja se tiče reguliranja i osiguranja javnih službi;
- f) donošenje propisa o korištenju lokalnog zemljišta, uključujući zoniranje;
- g) donošenje propisa o unapređenju lokalnog poslovanja i dobrotvornih aktivnosti;
- h) donošenje propisa o lokalnim postrojenjima za proizvodnju energije i osiguranje njihove dostupnosti;
- i) utvrđivanje politike u svezi sa osiguranjem radija i televizije, uključujući donošenje propisa o osiguranju njihovog rada i izgradnji;
- j) provedbu socijalne politike i uspostavu službi socijalne skrbi;
- k) stvaranje i primjenu politike kantonalnog turizma, razvitak turističkih resursa;
- l) financiranje djelatnosti kantonalne vlasti ili njezinih agencija oporezivanjem, zaduživanjem ili drugim sredstvima.

Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine⁸

Članak 1.

1. Ovim se zakonom regulira oblast komunikacija u Bosni i Hercegovini i uspostava i rad Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine sukladno Ustavu Bosne i Hercegovine, koji predviđa uspostavu i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava.
2. Komunikacije uključuju telekomunikacije, radio, emitiranje (uključujući kablovsku televiziju) i usluge i sredstva koja su s tim u vezi.

⁸ Službeni list BiH, broj 31/03, 75/06 i 32/10

3. Ovaj se zakon ne odnosi na telekomunikacijsku opremu instaliranu i u uporabi isključivo za potrebe javne sigurnosti i obrane i Regulatorne agencije za komunikacije. Međutim, frekvencije koje takva oprema koristi dogovaraju se s Regulatornom agencijom za komunikacije.

Članak 3.

1. U svrhu provedbe ustavnih odredbi u oblasti komunikacija, Vijeće ministara mjerodavno je za kreiranje politike, a Agencija je mjerodavna za reguliranje oblasti komunikacija.
2. Vijeće ministara mjerodavno je za:
 - a) izradu i usvajanje politike sukladno postojećim zakonima; i
 - b) određivanje zastupanja Bosne i Hercegovine na međunarodnim forumima u oblasti komunikacija.
3. Agencija je mjerodavna za:
 - a) reguliranje emitterskih i javnih telekomunikacijskih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definiranje osnovnih uvjeta za osiguranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava; i
 - b) planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra,
4. Vijeće ministara i Agencija, sukladno pojedinačnim mjerodavnostima, definiranim ovim zakonom, poduzimaju sve razumne mjere za ostvarenje sljedećih ciljeva:
 - a) promoviranje pravične konkurencije u svrhu ostvarivanja maksimalne dobiti za korisnike u smislu izbora, cijene i kvalitete;
 - b) da ne postoji ugrožavanje ili ograničenje konkurencije u sektoru komunikacija sukladno sektorskim politikama Vijeća ministara;
 - c) podsticanje učinkovitog investiranja u infrastrukturu i promoviranje inovacija;
 - d) zaštita autorskih prava i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i osobnih podataka i privatnosti
 - e) osiguranje učinkovitog korištenja i učinkovitog upravljanja resursima radiofrekvencija i brojeva sukladno propisima iz oblasti radiokomunikacija i drugim preporukama Međunarodne unije za telekomunikacije, i drugim međunarodnim sporazumima čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina

Članak 4.

1. Regulatorna načela emitiranja obuhvaćaju:
 - a) zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući općeprihvaćene norme ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, točnosti i nepristranosti;
 - b) razvitak profesionalnih i održivih komercijalnih i javnih emitera u namjeri da se uspostavi odgovarajuća ravnoteža između njih;
 - c) odvojenost emitera od političke kontrole i manipulacije, u svrhu jačanja demokratskih načela i uspostave tržišne ekonomije;
 - d) dozvole se dodjeljuju na temelju procedura kojim se osiguravaju odgovarajuće profesionalne norme programskih sadržaja, tehničkog rada i financiranje;
 - e) oglašavanje putem emitera uređuje se sukladno najboljoj evropskoj praksi.
2. Regulatorna načela telekomunikacija obuhvataju:
 - a) pristup javnim telekomunikacijskim uslugama za sve korisnike, na transparentnoj, objektivnoj i nediskriminacionoj osnovi, koje operater telekomunikacija može osigurati uz razumnu dobit;
 - b) svaki korisnik telekomunikacijskih usluga putem te usluge ima neograničen pristup svakom drugom takvom korisniku;

- c) zaštićeni su interesi svih korisnika telekomunikacijskih usluga, u smislu dostupnosti tih usluga, njihove kvalitete i cijena;
- d) razinu kvalitete u pružanju telekomunikacijskih usluga i telekomunikacijske opreme će, što je prije moguće, biti kompatibilan sa općeprihvaćenim normama u Europskoj uniji;
- e) cijene telekomunikacijskih usluga su transparentne i nediskriminacijske;
- f) pod uvjetom da ispunjavaju svoje obveze u pružanju telekomunikacijskih usluga, operaterima telekomunikacija dozvoljeno je djelovanje na normalnim, komercijalnim linijama;
- g) sukladno sektorskim politikama Vijeća ministara, podstiče se otvoren pristup pružanju telekomunikacijskih usluga.

Funkcioniranje i održavanje telekomunikacijskih usluga

Članak 8. stavak 4.

- 4. Agencija može donijeti pravilo kojim utvrđuje uvjete, standarde kvalitete, rokove i procedure za pružanje telekomunikacijskih usluga.

IX. Regulatorna agencija za komunikacije

Članak 36. stavak 1.

- 1. Agencija je funkcionalno neovisna i neprofitna institucija sa statusom pravne osobe prema zakonima Bosne i Hercegovine. Agencija obavlja svoje dužnosti sukladno ciljevima i regulatornim načelima, koji su navedeni u čl. 3. i 4. ovoga zakona, kao i sukladno sektorskim politikama Vijeća ministara. U obavljanju svojih dužnosti, Agencija djeluje sukladno načelima objektivnosti, transparentnosti i nediskriminacije. Članovi tijela Agencije, njezini dužnosnici i osoblje djeluju u interesu Bosne i Hercegovine i njezinih građana u cjelini.

Dužnosti Agencije

Članak 37. stavak 1. točka a

- 1) Sukladno odredbama ovoga zakona, dužnosti su Agencije:
 - a) proglašavanje pravila u oblasti emitiranja i telekomunikacija i osiguranje njihovog poštivanja...

Članak 45.

Bez obzira na mjerodavnost redovitih sudova, korisnici ili zainteresirane strane mogu Agenciji dostavljati pritužbe, naročito one koje se odnose na kvalitetu usluga, a koje nisu na zadovoljavajući način riješene sa operaterom telekomunikacija. Agencija nastoji riješiti pritužbe u razumnom roku. Sve zainteresirane strane surađuju u ovome postupku, te podnose Agenciji sve podatke i dokumentaciju neophodnu za procjenu situacije. Agencija može precizirati vrste pritužbi koje će rješavati i metod koji će koristiti.

Članak 46.

- 1. U cilju osiguranja poštivanja kodeksa rada i pravila, Agencija ima izvršne ovlasti sukladno europskoj regulatornoj praksi.

2. U slučaju da neka telekomunikacijska ili emitterska mreža radi bez dozvole ili pruža usluge bez dozvole, Agencija je ovlaštena poduzeti sve potrebne korake u cilju obustave takvog rada.
3. Agencija je ovlaštena primjenjivati izvršne mjere srazmjerno prekršajima kako slijedi:
 - a) usmena ili pismena upozorenja;
 - b) inspekcijski pregled sredstava za koje je izdata dozvola;
 - c) konkretan zahtjev za poduzimanje određene radnje ili obustavu, koji se mora ispoštovati u okviru zadanog roka;
 - d) iznos određene novčane kazne ne smije biti veći od 150.000 KM u slučaju namjerne povrede ili povrede iz nehata pojedinih odredbi zakona ili uvjeta koji se navode u izdatoj dozvoli ili kodeksima rada i pravilima Agencije. Iznos izrečene novčane kazne srazmjeran je težini prekršaja i, tamo gdje je primjenjivo, bruto financijskom prihodu ostvarenom na temelju prekršaja. U slučaju da se povrede ponove, izrečena novčana kazna ne smije biti veća od 300.000 KM. Agencija izrađuje pregled povreda i odgovarajućih kazni, koji usvaja Vijeće ministara;
 - e) nalog za obustavu emitiranja ili pružanja javnih telekomunikacijskih usluga na razdoblje ne dulje od tri mjeseca;
 - f) oduzimanje dozvole.
4. Na zahtjev Agencije, sve institucije za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini pružaju pomoć u izvršenju odluka Agencije.

Članak 47.

1. Pri odlučivanju o žalbama protiv odluka generalnog direktora, Vijeće Agencije radi prema Zakonu o upravnom postupku Bosne i Hercegovine i u cijelosti preispituje odluke protiv kojih je podnesena žalba.
2. Žalba protiv odluke generalnog direktora ne odlaže izvršenje.
3. Odluke Vijeća Agencije konačne su i obvezujuće u upravnom postupku. Sudsko preispitivanje odluke može se pokrenuti pred Sudom Bosne i Hercegovine.

Zakon o javnom informiranju RS⁹, pročišćeni tekst

Članak 1.

Javno informiranje je slobodno.

Sve pravne i fizičke osobe imaju pravo baviti javnim informiranjem.

Članak 5.

Javna glasila ne podliježu cenzuri.

Javna glasila dužna su istinito, objektivno i pravodobno obavještavati javnost.

Članak 27.

Javno glasilo je dužno objaviti odgovor na objavljenu informaciju pod čim se podrazumijeva svaki objavljeni sadržaj ukoliko se njime dopunjuju činjenice i podaci u pogledu istinitosti i potpunosti.

⁹ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 97/10

Odgovor po obimu ne smije biti dulji od objavljene informacije. Nije dozvoljeno da se u istom broju lista, odnosno istoj emisiji objavljuje komentar odgovora.

Članak 28.

Javno glasilo dužno je objaviti ispravku objavljene neistinite i uvredljive informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo, ugled i interes.

Ispravka se mora objaviti bez izmjene i dopuna i to na istoj strani tiska, odnosno u istoj radio i TV emisiji u kojima je bila i objavljena informacija iz stavka 1. ovoga članka, na koju se ispravka odnosi i to u prvom a najkasnije u drugom narednom broju tiska odnosno prvoj a najkasnije u drugoj narednoj emisiji radio i televizijskog programa po prijemu ispravke.

Nije dozvoljeno da se istodobno objavljuje komentar ispravke na objavljenu informaciju.

VI. Odgovornosti u javnom informiranju

Članak 31.

Osnivač je odgovoran za programsku koncepciju javnog glasila i za osiguranje uvjeta da se ona dosljedno ostvaruje.

Glavni i odgovorni urednik odgovoran je za programsku orijentaciju i uređivačku politiku javnog glasila koja ne smije biti usmjerena na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, narušavanje teritorijalne cjelovitosti i neovisnosti Republike, kršenje Ustavom zajamčenih prava sloboda čovjeka i građanina, na izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti.

Glavni i odgovorni urednik odgovoran je za svaku informaciju objavljenu u javnom glasilu osim ako je informacija objavljena na zahtjev mjerodavnog državnog organa u smislu članka 26. ovoga zakona. Ako javno glasilo ima više odgovornih urednika, oni odgovaraju za informacije u dijelu javnog glasila koje uređuju.

Za istinitost datih odnosno objavljenih informacija odgovorna je osoba koja daje informaciju odnosno autor.

Članak 32.

U obavljanju djelatnosti novinari su dužni da se pridržavaju zakona i novinarske etike (kodeks novinara). Prava i obveze novinara u obavljanju poslova javnog informiranja uređuju se osnivačkim aktom i statutom izdavača.

Članak 34.

Ukoliko glavni i odgovorni urednik znatno izmijeni smisao teksta koji je novinar predao na objavljivanje, naophodan je pristanak novinara da se takav tekst objavi pod njegovim imenom.

Članak 35. stavak 2.

Ako javno glasilo objavi neistinitu informaciju kojom se narušava ugled, ili interes pravne ili fizičke osobe na koju se informacija odnosi ili kojom se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistiniti navodi o njezinom životu, znanju, sposobnostima, ili na drugi način vrijeđa njezino dostojanstvo, zainteresirana pravna ili fizička osoba ima pravo na tužbu mjerodavnom sudu za naknadu štete protiv osnivača, izdavača, glavnog i odgovornog urednika i autora informacije.

Zakon o Javnom servisu Radio-televizije FBiH¹⁰

Članak 38.

Programska načela

- (1) Program RTVFBiH služi interesu javnosti i mora biti sukladan profesionalnim standardima i propisima i pravilima Regulatorne agencije. RTVFBiH je dužna osigurati raznovrstan i izbalansiran radijski i televizijski program, koji ispunjava visoke etičke standarde i standarde kvalitete, poštivanje ljudskog života, dostojanstva i fizičkog integriteta ličnosti i promoviranje demokratskih sloboda, društvene pravde i međunarodnog razumijevanja i mira.
- (2) RTVFBiH pripremat će, proizvoditi i emitirati: informativni program, obrazovni program, programe iz kulture, sportski, zabavni, dokumentarni, dramski program, igrani, dječji program i ostale programe.
- (3) Program RTVFBiH uključuje informacije, kulturu, obrazovanje, zabavu i sport.
- (4) Program RTVFBiH će uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezične i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine. Program RTVFBiH također će afirmirati kulturne i druge potrebe nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.
- (5) Program RTVFBiH uvažavat će ustavna prava građana, konstitutivnih naroda i ostalih i bit će uređivani ravnopravno na sva tri službena jezika i oba pisma.
- (6) U proizvodnji vlastitog programa i programa u koprodukciji RTVFBiH će osigurati ravnopravnu zastupljenost sadržaja koji odgovaraju tradiciji i baštini sva tri naroda i adekvatnu zastupljenost ostalih.
- (7) RTVFBiH će proizvoditi i uređivati programe sukladno najvišim profesionalnim kriterijima, uz poštivanje umjetničkih i stvaralačkih sloboda, neovisno o stajalištu državnih organa, političkih stranaka i drugih interesnih skupina.
- (8) RTVFBiH ima pravo, sukladno svojim uređivačkim smjernicama, prenositi sjednice ili dijelove sjednica Parlamenta Federacije, a obvezatno dijelove sjednica za koje Kolegij nekog od domova Parlamenta Federacije procijeni da treba prenositi. RTVFBiH ima obvezu informirati javnost o parlamentarnim aktivnostima, putem parlamentarnih kronika, najkasnije tri do pet dana od dana održavanja sjednice Parlamenta Federacije, i u terminima koji se uklapaju u programsku shemu RTVFBiH. U tu svrhu RTVFBiH ima slobodan pristup sjednicama Parlamenta Federacije.
- (9) RTVFBiH dužna je predstaviti Parlamentu Federacije i javnosti svoje godišnje planove programa i izvješća o realizaciji tih planova. Svaka osoba ima pravo predati RTVFBiH prigovore i prijedloge koji se odnose na njezin program.
- (10) Jednom godišnje RTVFBiH će Parlamentu Federacije dostaviti izvješće o svojim aktivnostima, uključujući i financijsko izvješće, zajedno sa izvješćem o reviziji financijskog poslovanja.

Članak 39.

Ostvarivanje programskih načela

- (1) U ostvarivanju osnovnih programskih načela RTVFBiH će naročito:
 - a) istinito, cjelovito, nepristrasno i pravodobno informirati javnost o političkim, ekonomskim, obrazovnim, znanstvenim, religijskim, kulturnim, sportskim i drugim događajima u zemlji i svijetu;

¹⁰ "Službene novine FBiH" 48/08

- b) osigurati otvorenu i slobodnu raspravu o pitanjima od javnog interesa vodeći računa o zastupljenosti svih interesa i ukusa;
 - c) poštivati i podsticati pluralizam političkih, religijskih i drugih ideja;
 - d) sva politička, ekonomska, obrazovna, znanstvena, religijska, kulturna i druga pitanja tretirati nepristrasno omogućavajući ravnopravno sučeljavanje različitih stajališta s ciljem jačanja demokratskog duha, međusobnog razumijevanja i tolerancije;
 - e) njegovati i razvijati sve oblike stvaralaštva koji doprinose razvitku kulture, umjetnosti i zabave;
 - f) doprinositi poštivanju i promociji temeljnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, te unapređenju kulture javnog dijaloga;
 - g) poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava drugih, a posebice djece i omladine.
- (2) RTVFBiH dužna je prilagoditi praćenje informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog programa potrebama osoba oštećenog sluha i drugih osoba s posebnim potrebama.
 - (3) RTVFBiH će poštivati programski kodeks sustava javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini, kojim se uređuju osnovna načela uređivačke politike sukladno najvišim profesionalnim kriterijima.
 - (4) Vijesti moraju biti nepristrasne, neovisne i točne. Prije objavljivanja, s razumnom pažnjom, ovisno o okolnostima, mora se provjeriti sadržaj, porijeklo i istinitost informativnog materijala predviđenog za vijesti. Komentari moraju biti na jasan način odvojeni od vijesti.

Kodeks za tisak i online medije BiH¹¹

Cilj: postavljanje osnova sustava samouređivanja u tisku **moralno obvezujućeg** za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih izdanja

Opće odredbe:

1. tiskani mediji će se pridržavati standarda ljudskih prava definiranih u međunarodnim i bosanskohercegovačkim aktima o ljudskim pravima
2. tiskani mediji će razvijati svijest o ravnopravnosti spolova i poštivanju osobnosti kao integralnog dijela ljudskih prava

Ravnopravnost spolova i poštivanje osobnosti: izbjegavanje izravnih ili neizravnih komentara kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih diskriminiraju po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog izražavanja ili seksualne orijentacije

Zaštita djece i maloljetnika:

1. novinari su **dužni krajnje obazrivo postupati**, poštujući **dobre običaje i Konvenciju UN o pravima djeteta** (rukovođenje načelima najboljeg interesa djeteta)
2. **dužni su zaštititi identitet djeteta** u postupcima u kojima je isključena javnost
3. novinari **ne smiju** intervjuirati ni fotografirati djecu mlađu od 15 godina, s pitanjima koja se odnose na obitelj djeteta, bez prisustva ili bez dozvole roditelja ili staratelja
4. **smiju** oprezno i sa odgovornošću identificirati djecu mlađu od 15 godina, u slučajevima kada su žrtve kaznenih djela

¹¹ Usvojen od svih udruga novinara u BiH na sjednici održanoj 29. 04. 1999. godine, veljače 2005. godine, kolovoza 2006. godine, prosinca 2006. godine, lipnja 2011. godine

5. **ne smiju** ni pod kakvim okolnostima identificirati djecu mlađu od 15 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci ili optuženici.

Kodeks o audio-vizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija¹²

Članak 18.

(Sadržaji pružatelja medijskih usluga namijenjeni maloljetnicima)

- (1) Konzumacija duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga neće biti prikazivani u sadržajima poglavito namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.
- (2) Svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati neće biti prikazivani u sadržajima poglavito namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.

Članak 19.

(Sudjelovanje maloljetnika u sadržajima pružatelja medijskih usluga)

- (1) Zabranjena je svaka zlouporaba maloljetnika u sadržajima pružatelja medijskih usluga.
- (2) Izravno sudjelovanje maloljetnika u sadržajima uvjetovano je davanjem prethodne suglasnosti za to od strane roditelja, staratelja ili drugih osoba zakonski odgovornih za maloljetnika.
- (3) Nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima moraju odgovarati njihovom uzrastu.
- (4) Izravno sudjelovanje maloljetnika u sadržajima ni na koji način im neće prouzrokovati uznemirenost ili strah, niti će im narušiti fizičku, psihičku i emotivnu dobrobit i dostojanstvo, neovisno o tome je li sam maloljetnik, ili njegov roditelj ili staratelj, dao suglasnost.
- (5) Pružatelji medijskih usluga neće od maloljetnika tražiti mišljenje vezano uz privatna obiteljska pitanja, niti o temama koje mogu biti izvan domena njihovog rasuđivanja.
- (6) Zabranjeno je korištenje maloljetnika u političke svrhe.

Članak 20.

(Izveščivanje o kaznenim djelima/postupcima u koje su umiješani maloljetnici)

- (1) Ne smiju se objavljivati ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika umiješanih u kaznene postupke, u svim fazama postupka.
- (2) Ne smiju se objavljivati informacije o tijeku kaznenog postupka prema maloljetniku, o odluci donesenoj u tom postupku, niti se smije vršiti audio ili video snimanje toka toga postupka.
- (3) Pravosnažna sudska odluka u postupku protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika može se objaviti, ali bez navođenja njihovih osobnih podataka ili podataka na temelju kojih se može utvrditi njihov identitet. Naprijed navedeno primijenit će se i ukoliko se radi o kaznenim djelima učinjenim na štetu maloljetnika, kao i u slučajevima kada su maloljetnici svjedoci.
- (4) U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružatelji medijskih usluga će naročito obratiti pozornost da ne objavljuju informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičenici ili na drugi način umiješani u istragu ili sudski postupak u svezi s kaznenim djelom. Također, posebna će se

¹² Službeni list BiH, broj 98/11

- pozornost obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji sa informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta maloljetnika.
- (5) Pri objavljivanju informacija u svezi s kaznenim djelima/postupcima, pružatelji medijskih usluga obratit će posebnu pozornost na ranjivi položaj maloljetne osobe koja je uključena u slučaj kao žrtva ili svjedok. Ovo se naročito odnosi na objavljivanje imena, adrese stanovanja, fotografije ili videozapisa dotične osobe, škole koju pohađa ili radnog mjesta.
 - (6) Posebna pozornost posvetit će se zaštiti identiteta maloljetnika na bilo koji način umiješanih u seksualno nasilje. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu mogu se objavljivati samo po prethodno pribavljenom zvaničnom odobrenju mjerodavnog organa.
 - (7) Identitet maloljetnika pravosnažno osuđenog za kazneno djelo može se otkriti u sadržajima isključivo ukoliko postoji opravdani interes javnosti.

Članak 21.

(Raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika)

- (1) Pružatelji medijskih usluga obvezni su osigurati zaštitu maloljetnika od potencijalno neprimjerenih i štetnih sadržaja.
- (2) Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika neće biti prikazivani. Ova se zabrana ne odnosi na usluge na zahtjev, ukoliko postoji tehnička zaštita.
- (3) Sadržaji za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, koji se prikazuju bez tehničke zaštite, a koji sadrže scene grubog nasilja, seksa, vulgarne izraze i prizore ili scene zlouporabe alkohola i opojnih droga, moraju biti označeni grafičkom oznakom tijekom cijelog trajanja. Ova se obveza ne odnosi na informativne i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje članak 10. ovoga kodeksa.
- (4) Pružatelji medijskih usluga odgovorni su za kategorizaciju sadržaja.
- (5) Pružatelji medijskih usluga, pri kategorizaciji sadržaja, trebaju obratiti pozornost na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja tih sadržaja, pri čemu posebice trebaju uzeti u obzir sljedeće:
 - a) jesu li nasilje, posljedice nasilja ili ponašanje koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi pozitivno vrednovani, odnosno prikazani kao društveno prihvatljivi ili sugerirani kao način rješavanja konflikata/problema;
 - b) jesu li maloljetnici prikazani kao objekti/žrtve nasilja;
 - c) stupanj realističnosti prikaza scena nasilja, posljedica nasilja ili ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;
 - d) učestalost, slikovitost i detaljan prikaz scena nasilja, seksualnih aktivnosti, neprimjerenog jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi, te ponašanja uvredljivog za ljudsko dostojanstvo;
 - e) učestalost i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa brutalnosti i vulgarnosti;
 - f) prateće estetske efekte (glazba, maske, šminka itd.) koji mogu djelovati uznemiravajuće ili stvarati strah kod publike.
- (6) Pod grafičkim oznakama iz stavka (3) ovoga članka podrazumijeva se grafička oznaka koja će jasno biti istaknuta na ekranu.
- (7) Grafičke se oznake odnose na sljedeće kategorije sadržaja i primjenjuju se kako slijedi:
 - a) Kategorija 12+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina smiju se prikazivati između 20:00 – 06:00 sati, a uključuju:

- sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene nasilja i posljedice tog nasilja, bez prikazivanja detaljnih scena istog, a koje imaju jako uredničko/umjetničko opravdanje;
 - sadržaje u kojima se prikazuje prirodna nagost bez seksualnog konteksta, te scene seksualne aktivnosti koje su kratke i prikazane na diskretan način;
 - sadržaje u kojima su povremeno zastupljene blage psovke koje su opravdane kontekstom.
- b) Kategorija 16+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina smiju se prikazivati između 22:00 – 06:00 sati, a uključuju:
- sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene umjerenog nasilja i posljedice tog nasilja, uključujući i detaljno prikazivanje ozljeda, ozbiljnih rana i krvi, posebice ukoliko je takvo nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može lako imitirati;
 - sadržaje u kojima se prikazuju nagost i seksualnost, bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa i spolnog akta, a koji su opravdani kontekstom i čija primarna namjena nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;
 - umjerenu uporabu neprimjerenog jezika sa šalama i izrazima čija je namjera provociranje i uznemiravanje, te umjereno korištenje vulgarnih izraza i psovki.
- c) Kategorija 18+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina smiju se prikazivati između 24:00 – 06:00 sati, a uključuju:
- prikaze teškog nasilja i teških i zastrašujućih posljedica nasilja i eksplicitan prikaz scena seksualnog nasilja;
 - detaljne prikaze seksualnih aktivnosti u sadržajima čija primarna namjera nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;
 - sadržaje čija je primarna namjera podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike, a koji prikazuju nagost u zavodljivim, provokativnim seksualnim položajima bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa tijekom seksualnog odnosa;
 - sadržaje u kojima se često upotrebljavaju najgrublje psovke i vulgarni izrazi.
- (8) Sadržaji koji ne spadaju u kategorije iz stavka (7) ovoga članka mogu se prikazivati bez vremenskog ograničenja i ne podliježu obvezi postavljanja grafičkih oznaka.
- (9) U audio-vizualnim i radijskim programima mogu se prikazivati sadržaji iz stavka (7) ovoga članka bez vremenskog ograničenja ukoliko postoji tehnička zaštita.
- (10) Sadržaji iz stavka (7) ovoga članka se u uslugama na zahtjev mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja, uz obvezu postavljanja grafičkih oznaka u katalogu ponuđenih sadržaja. Iznimka su sadržaji koji spadaju u kategoriju 18+, koji mogu biti prikazivani bez vremenskog ograničenja samo ukoliko postoji tehnička zaštita. U suprotnom, ovi sadržaji mogu biti prikazivani između 24:00 – 06:00 sati.
- (11) Najave sadržaja iz stavka (7) ovoga članka ne smiju uključivati opise i scene za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika. Najave ovih sadržaja obvezatno moraju sadržavati grafičku oznaku koja određuje kategoriju u koju takav sadržaj spada.
- (12) Ovaj članak se odnosi i na sadržaje pružatelja medijske usluge radija, s tim što se označavanje sadržaja sukladno navedenoj kategorizaciji vrši pomoću odgovarajućeg zvučnog upozorenja na početku i nakon svake stanke u takvom sadržaju.

Kodeks o komercijalnim komunikacijama¹³

Članak 6.

(Komercijalne komunikacije i maloljetnici)

- (1) Zabranjene su komercijalne komunikacije koje podstiču ponašanje koje bi moglo ugroziti zdravlje, psihički i/ili moralni razvoj maloljetnika.
- (2) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima ili koje uključuju maloljetnike moraju izbjegavati sve što bi moglo nauditi njihovim interesima i imati obzira prema njihovoj posebnoj osjetljivosti.
- (3) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju:
 - a) sadržavati neistinite podatke o proizvodu ili usluzi, naročito u pogledu stvarne veličine, vrijednosti, prirode, trajnosti, brzine, boje i drugih svojstava;
 - b) uz podatak o cijeni, sadržavati i vrijednosni sud o cijeni, a naročito fraze kao što su: „samo“, „sitnica“, „u bescijenje“, „povoljno“ i sl.;
 - c) preporučivati proizvod ili uslugu koja im nije namijenjena;
 - d) preporučivati lijekove, medicinske tretmane, pomagala i sredstva, uključujući i medicinske ustanove, sredstva za mršavljenje, sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva, prenositi religijske poruke, te sadržavati erotske sadržaje;
 - e) sadržavati prikaz maloljetnika u opasnoj situaciji, kao što je penjanje na neosigurane objekte, ulazak u nepoznate prostorije, razgovor s nepoznatim ljudima, korištenje šibica, upaljača, benzina, lijekova i električnih uređaja u kućanstvu i slično, osim ako se takvim komercijalnim komunikacijama ne prenosi upozorenje na opasnost po zdravlje i sigurnost maloljetnika;
 - f) sadržavati prikaz nasilja, uključujući i scene nasilja između animiranih likova, lutaka i sl.;
 - g) sadržavati poruke kojima se sugerira da se korištenjem proizvoda ili usluga stiču pojačane fizičke, intelektualne ili druge društvene sposobnosti;
 - h) sadržavati poruke koje izravno potiču maloljetnike na kupovinu ili unajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorištavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost;
 - i) izravno poticati maloljetnike da nagovore svoje roditelje ili druge osobe na kupovinu proizvoda ili usluga koje se reklamiraju;
 - j) iskorištavati posebice povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druge osobe;
 - k) upućivati na društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili drugih estetskih kategorija ili uspjeha temeljenog na gubitku težine.
- (4) Ako se u komercijalnim komunikacijama prikazuje rezultat crtanja, izrade, sklapanja i modeliranja, sposobnost za ostvarenje ovoga rezultata mora odgovarati prosječnoj sposobnosti maloljetnika kojima su komercijalne komunikacije namijenjene. U takvim komercijalnim komunikacijama mora se navesti uzrast maloljetnika kojem su namijenjene.

¹³ Službeni list BiH, broj 98/11

Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku RS¹⁴

Zaštita privatnosti

Članak 7.

Pravo na privatnost maloljetnog učinitelja kaznenog djela poštuju se u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta¹⁵

Zaštita privatnosti

Članak 7.

Pravo na privatnost maloljetnog učinitelja kaznenog djela poštuje se u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

¹⁴ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 13/10

¹⁵ Službeni glasnik BD BiH, broj 44/11

